

“ Bilirkişilik Kurumsallaşıyor Mu? Bilirkişilik Kanunu Kapsamında Bir Değerlendirme

Dr. Başar SOYDAN*

Dr. Özgür BİYAN**

ÖZ

Yargılama hukukunda sıklıkla kullanılan delil türlerinden biri olan bilirkişilik müessesesinin eksikliklerini gidermek, uygulamadaki problemleri azaltmak amacıyla düzenlenen ve TBMM Genel Kurulunda kabul edilen “Bilirkişilik Kanunu”, bu çalışmanın inceleme konusu yapılmıştır. Söz konusu Kanun ile bilirkişilik müessesesinin kurumsallaştırıldığı görülmektedir. Bu kurumsallaşmanın ve getirilen diğer düzenlemelerin etkin ve yeterli olup olmadığı çeşitli açılardan irdelenmekte ve somut çözüm önerileri ortaya konulmaktadır. Kanun’un yetersiz olduğu ya da eksik kaldığı hususlar çalışmada ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: “bilirkişilik”, “yargılama hukuku”, “bilirkişi”, “bilirkişilik kanunu”.

Jel Kodları: K10, K40, K41.

IS EXPERTNESS BEING INSTITUTIONALIZED? AN EVALUATION WITHIN THE SCOPE OF EXPERTNESS CODE

ABSTRACT

In this study, the “Expertness Establishment” which is one of the most frequently used types of evidence used in judicial proceedings, is analyzed according to new amendment that was adopted in the General Assembly of the Grand National Assembly of Turkey (TGNA) and in respect to reduce the problems of practicing expertise. It is seen that expertness establishment is institutionalized. Whether or not this institutionalization and other regulatory reforms are effective and sufficient is examined from various aspects and concrete solution proposal is presented. The facts that were inadequate or missing were tried to be expressed in the study.

Keywords: “expertness”, “judicial law”, “expert”, “expertness code”.

Jel Classification: K10, K40, K41.

* Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

** Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

GİRİŞ

Esas olarak yargılama faaliyetleri sırasında yoğun olarak kullanılan ve takdiri deliller arasında sayılan bilirkişilik müessesesi, kurumsallaştırılma çabaları altında yeni bir kanuni düzenleme ile yeniden ihdâs edilme aşamasındadır. 26. Yasa dönemi kapsamında 388 Sıra Sayılı Adalet Komisyonu Raporu'na bağlanan "Bilirkişilik Kanunu Tasarısı" bu çalışmanın kaleme alındığı tarihte yasalaşmak üzere 3 Kasım 2016 TBMM Genel Kurulu'nda, 6754 sayılı kanun olarak, kabul edilmiş ve 10 Kasım 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı imzasına gönderilmiştir.

Yasanın genel gerekçesinde de vurgulandığı üzere uygulama ve doktrinde bilirkişilik kurumuna, bilirkişilere ve bu konudaki yargı uygulamalarına yönelik eleştiriler dikkate alınarak, bilirkişilik uygulamalarında aksayan yönleri ve ihtilaf yaratan hususları azaltmak amacıyla düzenlemeye temel olarak, gerek bilirkişilik faaliyetlerinin belirli bir standart çerçevesinde yürütülmesi, gerek âdil yargılanma hakkı bağlamında kanuni eksikliklerin yarattığı uyumsuzluk ve problemlerin yok edilmesi ve gerekse bilirkişiliğin bir meslek olarak görülme-ye başlanması nedeniyle ortaya çıkan sorunların giderilmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla oluşturulan "Bilirkişilik Kanun Tasarısı"nda' da müessesenin sorunlarının "kurumsal bir yapı içerisinde" çözümüne yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Kavram olarak 'bilirkişi', belirli bir konuda genel geçer bilginin ötesinde, özel ve/veya teknik bilgi ve/veya deneyim sahibi; uzmanlık alanıyla ilgili anlaşmazlıkların çözümünde kendisine başvuru- rulan kişiyi; 'bilirkişilik' de bu kişinin gerçekleştirdi-ği faaliyeti ifâde etmektedir¹. Hukukta 'müessese', belirli hukuksal yapı ve ilişkilerin kurulmasına, yorumlanmasına ve çözümüne yönelik ilke, norm ve kuralların toplanarak; belirli bir formda sunulmasını ifade etmektedir². İşte bilirkişilik de, 'müessese' tanımının bütün unsurlarını haiz; genelden özele doğru, 'usul hukuku', 'yargılama (muhakeme) hukuku' ve 'ispat (ve delil) sistemi' ile ilgili ve ilişkili bir 'hukuk müessesesi' olarak sistemdeki yerini

almış olup; ispat ve/veya hüküm kurma araçlarından biri olarak işlev görmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, bilirkişilik müessesesi, yalnızca yargılama hukuku ile ilgili ve ilişkili bir müessese olmanın ötesinde; belki biçimi itibariyle farklı, ancak özü itibariyle aynı nitelikte olmak üzere, idari işlemlerin tesisi sürecinde, bir idare (usul) hukuku müessesesi olarak, 'idari karar'ların alınmasında ve bu kararların gerekçelendirilmesinde, yardımcı/destekleyici araçlardan biri olarak da işlev görmektedir.

Bilirkişilik müessesesinin kullanım alanı yalnızca muhakeme kanunlarıyla sınırlı değildir. Türk Borçlar Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, icra ve iflas Kanunu, Vergi Usul Kanunu, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Kamulaştırma Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu, 5366 sayılı Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarla ilgili Kanun gibi maddi hukuk ile idari usul hukukunu ilgilendiren kanunlarda da, özü itibariyle, aynı mahiyette olan bilirkişilik müessesesinden, gerek zorunlu gerekse ihtiyari olarak, yararlanılması mümkündür.

Bu çalışmada bilirkişilik müessesesi, Bilirkişilik Kanun Tasarısı metni ışığında getirilen yeni düzenlemelere göre ve muhakeme hukuku temelinde işlenecek olmakla birlikte; diğer hukuk alanlarıyla da ilişkilendirilerek işlenecek ve irdelenecektir. Yeni düzenlemenin eksik kalabilecek tarafları ile sorunların giderilmesinde yeterli olmadığı fark edilen hususlar çözüm önerileri ile birlikte ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİ

1.1. Hukuksal Tanımlama

Bir hukuk terimi olarak 'bilirkişi'³, çözümlenmesi özel ve/veya bilimsel bilgiye dayanan konularda, oy'una ve düşüncesine/görüşüne başvuru- rulan kişiyi; 'bilirkişilik' de çözümlenmesi istenen konuda, bilirkişinin önceden belirlenmiş bir usule uygun olarak gerçekleştirdiği işi ifâde etmektedir.

Hukukta 'bilirkişi', "hesap durumunun veya

1 TBMM, Bilirkişilik Kanunu Tasarısı (1/687) ve Adalet Komisyonu Raporu, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss388.pdf>, (Erişim: 10.11.2016).

2 Türk Dil Kurumu (TDK), Büyük Türkçe Sözlük (BTS). Erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56b7925042af5.6526926 (07.08.2016)

3 Türk Hukuk Kurumu (THK), Türk Hukuk Lügati, 3. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Yıl: 1991, s.253.

4 Arapça 'müessese' kelimesinin Türkçe karşılığı olarak 'kurum' sözcüğü de kullanılmaktadır.

5 Terimin yabancı dillerdeki karşılıkları şu şekildedir: Latince: artisperitus; Almanca: sachverständiger/gutachter (schiedsgutachter); Fransızca: expert; İngilizce: expert; Arapça: ehl-i vukuf ve ehl-i hibre.

yazı ve imzanın incelenmesi; ölü veya sağ bir kişi üzerinde tıbbî bir araştırmanın gerçekleştirilmesi; bir malın kıymetini tayin ve tespit gibi ‘maddî delillerle ilgili bir meselede, haiz oldukları bilgi ve uzmanlık dolayısıyla; hâkime (karar alıcılar ve/veya hüküm vericilere) yardım için görevlendirilen kimseyi⁶’; ‘bilirkişilik’ de, bu süreçte yürütülen faaliyet ile faaliyet sonuçlarını bildiren ‘bilirkişi raporu’nu ifade etmektedir.

‘Bilirkişi’, ‘bilirkişi faaliyeti’ ve ‘bilirkişi raporu’ olarak üç temel unsura ayırabileceğimiz ‘bilirkişilik müessesesi’; çoğunlukla, usûl hukuku alanına dâhil olan ‘yargılama (muhakeme) hukuku’ ile; ‘yargılama hukuku’ içinde de ‘ispat (ve delil) sistemi’ ile özdeşleştirilen bir müessesedir. Müessesenin yaygın ve genel kabul görmüş tanımları da ‘muhakeme kanunları’ olarak adlandırabileceğimiz yargılama usulü kanunlarından çıkartılmaktadır. Bu minvâlde olmak üzere, müessesenin kapsamlı bir tanımını şu şekilde vermek mümkündür: ‘Bilirkişi’, hâkimlik (veya savcılık) mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olmayan, çözümü özel ve/veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, taraflardan en az birinin talebi üzerine yâhut hâkim (veya savcı) tarafından kendiliğinden (re’sen), esasa etkili maddî olay (vak’a) ve olguların (vakia) değerlendirilmesi ve/veya tespitiyle ilgili olmak üzere, hüküm tesis ederken (veya iddianâme hazırlanırken), hâkime (veya savcıya) yardımcı olmak amacıyla, oy ve görüşüne başvurulun ‘uzman’ kişi ya da kişileri; ‘bilirkişilik müessesesi’ de bu kişi ya da kişilerin, önceden belirlenmiş usule göre, yürüttüğü faaliyet ile faaliyet sonucunda mahkemeye (savcılığa) sunulan ‘bilirkişi raporu’nu (mütâlaasını) ifade etmektedir⁷.

1.2. Hukukî Nitelendirme

1.2.1. Hukuksal Çerçeve

1.2.1.1. Anayasa

Klasik ayırıma göre -modern- devletin üç temel işlevi (fonksiyonu) olup; bunlardan biri de ‘yargı işlevi’dir. Yargı işlevinin temel amacı, hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır⁸. Bu ise, maddî yani içeriksel anlamda, hukukî uyumazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını çözümleyip kesin karara bağlama şeklinde tebarüz etmektedir⁹. Yargılama işlevi, ‘yargılama faaliyeti’ olarak somutlaşmakta olup; “bağımsızlık güvencesi içinde ve tarafsızlık temelinde, hukukî gerçeği (arama ve) ortaya koyma faaliyeti¹⁰” olarak tanımlanmaktadır. Yargılama faaliyeti, temelde, üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar, “hukukî uyumazlık ve bundan kaynaklanan hukuka aykırılık iddiasının ortaya çıkması”; “hukuka aykırılık olup olmadığının araştırılıp tespit edilmesi” ve “hukuka aykırılığın tespit edilmesi hâlinde, bu aykırılığın giderilmesi ve bozulan hukuk düzeninin yeniden kurulması için yaptırım uygulanması” şeklinde sıralandırılabilir. Bu anlamda yargı işlevi, “hukukî uyumazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını araştırıp çözen ve yaptırım uygulayan” bir devlet işlevi olarak tespit edilebilir¹¹.

Devletin bir diğer işlevi de ‘yürütme işlevi’dir. Yürütme yetkisi (AY m.8)’ne dayanan ‘yürütme işlevi’, organik anlamda, yürütme organından kaynaklanan her türlü işlemi¹²; ‘maddî anlamda’ ise “yasama ve yargı fonksiyonları dışında kalan ve devletin topluma karşı üstlendiği tüm faaliyetler¹³”i içeren bir işlev olup; Cumhurbaşkanını ve Bakanlar Kurulu (Hükümet)’nin yürüttüğü “salt siyasal nitelikli, yüksek yönetime ilişkin faaliyetler¹⁴” yanında, yürütmenin diğer bir kanadı ve onun “teknik bir uzantısı¹⁵” olan ‘idare’nin yürüt-

6 THK, Türk Hukuk Lügati, s.81.

7 Bakınız: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)’nın ‘ispat ve Deliller’e ilişkin dördüncü kısmının, ‘Bilirkişi incelemesi’ başlıklı beşinci bölümünün, 266. ve devamı maddeleri ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)’nın ‘Genel Hükümler’ başlıklı birinci kitabının, ‘Tanıklık, Bilirkişi incelemesi ve Keşif’ başlıklı üçüncü kısmının, ‘Bilirkişi incelemesi’ başlıklı ikinci bölümünün 62. ve devamı maddeleri.

8 Bülent TANÖR ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU, 1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku, 13. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, Eylül 2013, s.443.

9 Metin GÜNDAY, idare Hukuku, 7. Baskı, Ankara: imaj Yayıncılık, 2003, s.11.; Kemal GÖZLER, Hukuka Giriş, 11. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014, s.95.

10 Erdoğan TEZİÇ, Anayasa Hukuku, 17. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, Ağustos 2014, s.469, dipnotu: 81.

11 TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU, s.443.

12 Kemal GÖZLER, Anayasa Hukukunun Genel Esasları (Anayasa Hukuku), 5. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014, s.372.

13 Oğuz SANCAKDAR, idare Hukuku, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim 2014, s.48.

14 GÜNDAY, s.14.

15 SANCAKDAR, s.46.

tüğü, “toplumun günlük yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan teknik nitelikteki kamu işleri”¹⁶ ni de kapsamaktadır. Bu tanımlamaların içinden ‘idari işlev’i öne çıkartacak olursak; ‘idari işlev’, kabaca, “genel ve soyut normların belli kişi ve durumlara uygulanması”¹⁷ ni ifade etmektedir. idari işlev, süreklilik arz eden bir devlet işlevi niteliğinde olup; temel amacı ‘kamu yararı’ olan, ‘kamu gücü (ve ayrıcalığı)’ kullanılarak, ‘kanuna dayanma ve kanuna aykırı olmama’ koşullarıyla bağlı şekilde, ‘kendiliğindenlik’ ve ‘icraîlik’ özellikleri taşıyan ve ‘idari işlemler ve eylemler’ biçiminde, yerine getirilen bütün ‘idari faaliyetler’i kapsamaktadır¹⁸.

idari faaliyetlerin uygulama alanlarından birini ve belki de en önemlisini oluşturan idari işlemlerin, ‘genel (düzenleyici)’ ve ‘birel (sübjektif)’ idari işlemler, ‘tek taraflı’ ve ‘iki taraflı’ idari işlemler gibi türleri bulunmaktadır. Bunlardan, ‘birel’ ve ‘tek taraflılık’ özelliği taşıyan idari işlemler ise belli kişi ve durumlara ilişkin olmak üzere; onlar için hukukî durumlar yaratan, hukukî durumları değiştiren veya kaldıran işlemleri ifade etmektedir¹⁹. idari kararlar olarak da anılan bu tür işlemler, ‘amaç’, ‘yetki’, ‘şekil’, ‘sebeup’ ve ‘konu’ olmak üzere beş temel unsurdan mürekkep olup; önceden öngörülmüş belirli bir ‘usûl süreci’nde tesis edilmektedirler. Bunlardan ‘şekil’ unsuru, bir yandan, idari işlemin özünü oluşturan iradenin dış dünyaya yansırken aldığı maddî biçimi; diğer yandan da idari işlemin tesis edilmesinde izlenen usûlü kapsamaktadır²⁰. ‘idari usûl’ terimiyle karşılanan idari işlemin yapılış süreci, esasında, maddî hukukun, yâni soyut kuralların somut olaylara uygulanma sürecini ifade etmektedir²¹. idari kararların alınmasında, aynı anda, hem ‘taraf’ hem de ‘karar veren’ konumunda olan idare’nin, önceden öngörülmüş ‘idari usul’e uyması beklenmektedir. Bu kurallardan, idari işlemin ‘şekil’ unsuruna ilişkin olan bazıları: ‘yazılılık’, ‘hazırlayıcı işlemleri yap-

ma’ ve ‘gerekçelendirme’ olarak tespit edilebilir²². Dolayısıyla bu anlamda idari faaliyet ve idari karar süreci, belirli farklılıkları olmasına rağmen, yargılama faaliyetine benzetilebilir. Nitekim ‘idari işlev’ de ‘yargı işlevi’ gibi, alınan kararların, öngörülmüş usule göre, hukuka ve kanuna uygun olarak alınmasını gerektirmektedir.

Öte yandan, Anayasa, birer devlet işlevi olan, gerek ‘yargı işlevi’nin gerekse ‘idari işlev’in gerçekleştirilmesinde, nasıl ki bu işlevlerin sevkine yönelik hükümler içeriyorsa; bu işlevlerin harekete geçirilmesi aşamasında veya bu işlevlerin gerçekleştirilmesi sırasında ve/veya sonucunda ortaya çıkan karar ve/veya işlemlerden etkilenen bireylerin haklarını güvenceye almak ve onları korumaya yönelik hükümler de içermektedir.

Bu bağlamda bilirkişilik müessesesiyle ilgili ve ilişkili olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda bu işlev ve faaliyetlerin sevkî ile bireylerin haklarını güvenceye alan ve onları korumaya yönelik, çeşitli hüküm ve esaslarda düzenleme altına alınmış olup, yargı işlevi²³, idari işlev²⁴ ve kişi hakları²⁵ yönünden dikkate alınması gereken önemli esaslara sahiptir.

1.2.1.2. Yasa

1.2.1.2.1. Genel Açıklama

Bilirkişilik müessesesi, daha çok, yargılama hukukuna ait bir müessese olarak kabul edilmekte ve yargılama usulü kanunlarında, ispat araçları ve deliller kısımlarında düzenleme alanı bulmaktadır. Ancak belki biçimi itibarıyla değil fakat özü itibarıyla aynı mahiyette, başta idari (usûl) kanunlar(ı) olmak üzere, çeşitli kanunlarda da bilirkişilik müessesesine yer verilmiş bulunmaktadır. Aşağıda, başta yargılama usulü kanunları olmak üzere, müessesenin düzenlendiği ve/veya müesseseye yer

16 Lütfi DURAN, idare Hukuku Ders Notları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Fakülteler Matbaası, 1982, s.7.

17 SANCAKDAR, s.47.

18 GÜNDAY, s.16-17.; GÖZLER, Anayasa Hukuku, s.374-375.

19 GÜNDAY, s.111.

20 GÜNDAY, s.132.

21 Bahtiyar AKYILMAZ, idari Usul ilkeleri Işığında idari işlemin Yapılış Usulü, Ankara: Yetkin Yayınları, 2000, s.63 ve s.65.

22 GÜNDAY, s.132-133.

23 “Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. (m.6/2)”

” Anayasa’nın ilgili maddeleri; m.9, m.11/1, m.36/2, m.37/1, m.138/1, m.138/2, m.139/1, m.139/2, m.141/1, m.141/3, m.141/4, m.142, m.145/1, m.154/1, m.155/1, m.156/1, m.156/4, m.157/1, m.157/5, m.159/1, m.159/8, m.159/9.

24 Anayasa’nın ilgili maddeleri; m.6/2, m.11/1, m.38/11, m.70/1, m.70/2, m.132/1, m.125/1, m.125/4, m.125/7, m.128/1, m.128/2.

25 Anayasa’nın ilgili maddeleri; m.10/1, m.10/4, m.10/5, m.12/1, m.12/2, m.13, m.18//1, m.20/3, m.36/1, m.38/6, m.38/8, m.40/1, m.40/2, m.40/3, m.55/1, m.55/2, m.70/1, m.70/2, m.74/4, m.74/5.

verildiği kanunların ilgili kısım ve bölümleri ile ilgili alt mevzuatı ortaya koyulacaktır.

1.2.1.2.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu

18.06.1927 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu²⁶ (HUMK)'nın yerine ihdâs edilen 12.01.2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda 'bilirkişilik müessesesi', bir ispat aracı olarak düzenlenmiştir. Müessese, Kanun'un 'İspat ve Deliller' başlıklı dördüncü kısmının, 'Bilirkişi incelemesi' başlıklı beşinci bölümünün, 266 ilâ 287. maddelerinde düzenlenmiştir. ilgili maddelerde, 'bilirkişiye başvurulmasını gerektiren haller (m.266)', 'bilirkişi sayısının belirlenmesi (m.267)', 'bilirkişilerin görevlendirilmesi (m.268)', 'bilirkişilik görevinin kapsamı (m.269)', 'bilirkişilik görevini kabulle yükümlü olanlar (m.270)', 'bilirkişiye yemin verdirilmesi (m.271)', 'bilirkişinin görevini yapmaktan yasaklı olması ve reddi (m.272)', 'bilirkişinin görev alanının belirlenmesi (m.273)', 'bilirkişinin görev süresi (m.274)', 'bilirkişinin haber verme yükümlülüğü (m.275)', 'bilirkişinin görevini bizzat yerine getirme yükümlülüğü (m.276)', 'bilirkişinin sır saklama yükümlülüğü (m.277)', 'bilirkişinin yetkileri (m.278)', 'bilirkişi açıklamalarının tespiti ve rapor (m.279)', 'bilirkişi raporunun verilmesi (m.280)', 'bilirkişi raporuna itiraz (m.281)', 'bilirkişinin oy ve görüşünün değerlendirilmesi (m.282)', 'bilirkişi gider ve ücreti (m.283)', 'bilirkişinin ceza hukuku bakımından durumu (m.284)', 'bilirkişinin hukuki sorumluluğu (m.285)', 'davaların açılacağı mahkeme (m.286)', 'rücu davasında zamanaşımı (m.287)' konuları düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, bilirkişi incelemesine karar verilecek çeşitli haller, bilirkişilik faaliyeti, bilirkişi yardımına başvurulabilecek haller, yargılama giderleri, yargılamanın iadesi, çekişmesiz yargı işleri, delil tespiti gibi hususlarla ilgili olmak üzere; Kanun'un sair maddelerinde başkaca hükümlere de yer verilmiştir.

Bilirkişilik faaliyetiyle ilgili olmak üzere, 6100 sayılı HMK ile uygulamaya giren ve Amerikan yargılama hukukundakine (expertwitness) benzer bir nitelik taşıyan, 'uzman görüşü' müessesesini de ayrıca belirtmek gerekir. HMK m.293'e göre 'uzman görüşü', tarafların, dava konusuyla ilgili olarak, iddiâ ya da savunmalarını güçlendirmek amacıyla, hâkimin re'sen de davet edip dinleyebileceği uzmanlardan görüş alınmasını kapsamaktadır.

HMK m.268 f.3'e dayanılarak hazırlanan "Böl-

ge Adliye Mahkemesi Adli Yargı Adalet Komisyonlarınca Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik" de 08.04.2012 tarih ve 28258 sayılı Resmî Gazete (REGA)'de yayımlanmış olup; HMK kapsamındaki bilirkişilik faaliyetlerine ilişkin bilirkişi listelerinin sevki ve idaresi konusunda uygulama alanı bulmaktadır.

1.2.1.2.3. Ceza Muhakemesi Kanunu

04.04.1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu²⁷ (CMUK)'nın yerine ihdâs edilen 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu (CMK)'nda da 'bilirkişilik müessesesi', bir ispat aracı olarak düzenlenmiştir. Müessese, Kanun'un 'Genel Hükümler' başlıklı birinci kitabının, 'Tanıklık, Bilirkişi incelemesi ve Keşif' başlıklı üçüncü kısmının, 'Bilirkişi incelemesi' başlıklı ikinci bölümünün, 62 ilâ 73. maddelerinde düzenlenmiştir. ilgili maddelerde, 'bilirkişilere uygulanacak hükümler (m.62)', 'bilirkişinin atanması (m.63)', 'bilirkişi olarak atanabilecekler (m.64)', 'bilirkişiliği kabul yükümlülüğü (m.65)', 'atama kararı ve incelemelerin yürütülmesi (m.66)', 'bilirkişi raporu, uzman mütalaası (m.67)', 'bilirkişinin reddi (m.69)', 'bilirkişilikten çekinme, bilirkişi olarak dinlenemeyenler (m.70)', 'görevini yapmayan bilirkişi hakkındaki işlem (m.71)', 'bilirkişi gider ve ücreti (m.72)', 'sahte para ve değerler üzerinde yapılacak incelemeler (m.72)' konuları düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, bilirkişi incelemesine karar verilecek çeşitli haller, bilirkişinin dinlenilmesinde hazır bulunabilecekler, zorla getirme, soruşturma evresinde bilirkişi işlemlerinin tutanağa bağlanması, bilirkişinin naiple veya istinabe yoluyla dinlenilmesi, bilirkişilere doğrudan soru yönelme, duruşma ve duruşma tutanağının içeriği, yargılamanın yenilenmesi gibi hususlarla ilgili olmak üzere; Kanun'un sair maddelerinde başkaca hükümlere de yer verilmiştir.

Belirtmek gerekir ki, CMK'ya göre bilirkişilik müessesesine, ceza yargılama usulünün bir gereği olarak, hem soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen veya istem üzerine; hem de kovuşturma evresinde hâkim tarafından re'sen veya istem üzerine başvurulabilmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki 25.10.1963 tarih ve 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nda, 29.06.2006 tarih ve 553 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik uyarınca, 353 sayılı Kanun Ek m.1'de yapılan değişiklikle, 'keşif'

²⁶ Yayımlandığı Resmî Gazete tarih ve sayısı (Bundan sonra REGA olarak kısaltılacaktır.): 02,03,04.07.1927 – 622, 623, 624.

²⁷ REGA: 20.04.1929 – 1172.

ve ‘otopsi’ yanında, ‘bilirkişi’ye ilişkin maddeler kaldırılarak; CMK’ya atıf yapılmıştır. Bu takdirde, 353 sayılı Kanun uygulamasında ‘bilirkişilik’ düzenlemeleri için CMK hükümleri esas teşkil etmektedir. Bunun yanında, ‘bilirkişilik müessesesi’ ile ilgili olarak, ‘kıdemli hakim delil toplaması (m.124)’, ‘yargılamanın yenilenmesi (m.228 ve m.230)’ ve ‘delillerin toplanması (m.237)’ konularında, 353 sayılı Kanun maddeleri câridir.

CMK m.64’e dayanılarak hazırlanan “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre il Adli Yargı Adalet Komisyonlarının Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik” de 01.06.2005 tarih ve 25832 sayılı Resmî Gazete (REGA)’de yayımlanmış olup; CMK kapsamındaki bilirkişilik faaliyetlerine ilişkin bilirkişi listelerinin sevki ve idaresi konusunda uygulama alanı bulmaktadır.

1.2.1.2.4. İdari Yargılama Usulü Kanunu

06.01.1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu²⁸ (İYUK)’nda ‘bilirkişilik müessesesi’, ‘Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanununun Uygulanacağı Haller’ kenar başlıklı m.31’de HMK’ya yapılan atıfla uygulama alanı bulmuştur. Aynı maddede, idari yargılama usulüne özgü re’sen araştırma ilkesine uygun olarak, bilirkişi seçiminin yargılama makamları tarafından re’sen yapılacağı da hüküm altına alınmıştır.

Belirtmek gerekir ki aynı türden bir atıf, 04.07.1972 tarih ve 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu²⁹’nda da bulunmaktadır. Kanun’un ‘İdari Yargılama Usulü Kanunu ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun uygulanacağı haller’ kenar başlıklı 56. maddesindeki göndermesi ile, diğer müesseselerin yanında, ‘bilirkişilik müessesesi’ için de HMK hükümleri esas teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, ‘bilirkişilik müessesesi’ ile ilgili olarak, ‘yargılamanın iadesi’ ve ‘yargılama masrafları’ konularında, 1602 sayılı Kanun’un muhtelif maddeleri câridir.

İYUK’ta, idari yargılama sürecinde kullanılacak bilirkişilere ilişkin listelerin hazırlanması gibi hususlarda herhangi bir yönetmelik düzenlemesi

tâyin edilmemiştir. Bu nedenle, idari yargılama sürecinde, adli yargı bilirkişi listelerinden yararlanmak yoluna gidilmekle birlikte; İYUK m.31’deki re’sen bilirkişi seçimi hükmü nedeniyle, il idari yargı adalet komisyonları da, ‘fiili olarak’, sisteme (UYAP) bilirkişi girişi yapabilmektedir³⁰.

1.2.1.2.5. Diğer Kanunlar

22.11.2011 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu³¹ (TMK)’nda ‘bilirkişilik müessesesi’ne, ‘vesayeti gerektiren haller’ başlıklı düzenlemeler içinde, ‘akıl hastalığı ve akıl zayıflığı’ nedeniyle kısıtlamayı gerektiren hallerde ancak, ‘resmî sağlık kurulu raporu’ üzerine kısıtlama kararı verilebileceği hükmüyle yer verilmiş olup; söz konusu sağlık kuruluna da, m.409’un kenar başlığında belirtildiği üzere, ‘(resmî) bilirkişi’ sıfatı atfedilmiştir.

11.01.2011 tarih ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu³² (TBK)’nda, ‘bilirkişilik müessesesi’ne, ‘Taşınır satışı’ başlıklı düzenlemeler içinde, ‘Ayıptan sorumluluk’ konusunda, yetkili makamlardan talepte bulunulması hâlinde hayvanın bilirkişilerce gözden geçirilmesi kayıtlamasında (m.224); ‘Hizmet Sözleşmeleri’nin, ‘Genel Hizmet Sözleşmesi’ ayrımında, ‘işin sonucundan pay alma’ kenar başlıklı 403. maddede, işçiye belirli bir pay verilmesi ve/veya aracılık ücreti verilmesi kararlaştırılan hallerde işbu pay ve/veya ücretin hesaplanmasında kullanılan bilirkişiler kapsamında (m.403 ve m.404); ve ayrıca, ‘eser sözleşmesi’nde, ‘ayıbın belirlenmesi’ kapsamında (m.474) yer verilmiştir.

13.01.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu³³ (TTK)’nda ‘bilirkişilik müessesesi’ne, sermayeye eklenen taşınmazların ve ayınların değerlendirilmesinde bilirkişi kullanılması ve bilirkişi raporu alınması (m.128, m.130, m.343, m.354, m.356); komandit şirketlerde, komanditerlerin finansal tabloları denetleme yetkisi kapsamında mahkemece atanacak bilirkişiler (m.310); anonim şirketlerde, sermayenin kaybı veya borca batık olma durumunda mahkemece atanacak bilirkişiden, iflas nedenlerinin oluşmadığına dair rapor alınması (m.376); donatma iştirakinde, donatan payının değerinin tespiti konusunda bilirkişi raporu

²⁸ REGA: 20.01.1982 - 17580.

²⁹ REGA: 20.07.1972 - 14251.

³⁰ Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı’nın 01.07.2014 tarih ve ‘Bilirkişi işlemleri’ konulu yazısı. Erişim: <http://www.izmirbim.adalet.gov.tr/belgeler/yazi-1.pdf> (25.08.2016)

³¹ REGA: 08.12.2001 - 24607.

³² REGA: 04.02.2011 - 27836.

³³ REGA: 14.02.2011 - 27846

alınması (m.1079 ve m.1083) konuları kapsamında yer verilmiştir.

09.06.1932 tarih ve 2004 sayılı icra ve iflas Kanunu³⁴ (iik)‘nda ‘bilirkişilik müessesesi’ne, ‘ilâmların icrası’nda, teslim edilecek taşınırın değerlemesi hususunda, gemilerin ve bunlarla ilgili aynı hakların değerlemesi hususunda bilirkişi kullanılması (m.24, m.31/a); ödeme emrine itirazda imza incelemesinde bilirkişi kullanılması (m.68/a); haczedilen malların paraya çevrilmesinde kıymet takdiri ve buna itirazlarda bilirkişi kullanılması (m.128/a); iflas erteleme kararının uygulanmasında ve kaldırılmasında, şirketin projeye uygun olarak iyileşme gösterip göstermediğinin denetiminde bilirkişi kullanılması (m.179/a) kapsamında yer verilmiştir.

04.01.1961 tarih ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu³⁵ (VUK)‘nda ‘bilirkişilik müessesesi’ne, ‘vergi mahremiyeti’ne uymakla yükümlü tutulan kişiler arasında ‘vergi işlerinde kullanılan bilirkişiler (m.5)’e de yer verilmiştir. Öte yandan, ‘kıymet takdiri’ ve ‘değerleme’ işleri temelinde vergi takdir eden ‘takdir komisyonları’nın da, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu kapsamında, arsa ve arazilerin değerlemesinde yararlanılmak üzere, bilirkişiye başvurusu (m.74) mümkündür. Söz konusu komisyonlar ayrıca, servetlerin, sınaî hakların ve telif haklarının, imtiyazların, madenlerin, mücevheratın, eski eserlerin ve sanat eserlerinin değerlemesinde de (m.75) bilirkişiye başvurabilmektedir. Hâkezâ, ‘zirâî kazançlar il ve merkez komisyonları’ da, gerekli gördükleri takdirde (m.86), bilirkişilere başvurabilmektedirler. VUK’ta ayrıca, bilirkişileri de kapsayan cezaî hükümler bulunmaktadır.

21.07.1953 tarih ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun³⁶‘da ‘bilirkişilik müessesesi’ne, haczedilen malların değerlemesi konusunda tahsil dairesince bilirkişiye başvurulması (m.81); satışa çıkarılacak gayrimenkullere rayiç değer biçilmesinde bilirkişi mütalaası alınması (m.91) ve takdir muamele ve kararlarına iştirak edilemeyecek haller (m.109) kapsamında yer verilmiştir.

04.11.1983 tarih ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu³⁷‘nda, ‘kadaströ görmemiş yerlerde tespit işlemi’nde kullanılan bilirkişiler (m.9); ‘kamulaştırma bedelinin mahkemeye tespiti ve taşınmaz malın idare adına tescili’nde kullanılan bilirkişiler (m.10, m.11); tespitlerde kullanılacak bilirkişiler ve bilirkişi kurullarının seçimi, oluşumu, çalışma esas ve usulleri (m.15); ‘tapuda kayıtlı olmayan taşınmaz malların tescili ve zilyedin hakları’ konusunda kullanılan bilirkişiler (m.19); ‘acele kamulaştırma’da kullanılan bilirkişiler (m.27); bilirkişi giderlerini de kapsayan kamulaştırma giderlerinin ödenmesi (m.29); ‘yasak işler ve eylemler’ (m.31) ve ‘kamulaştırılmaksızın kamu hizmetine ayrılan taşınmazların bedel tespiti’nde kullanılan bilirkişiler (geç.m.6) konuları kapsamında ‘bilirkişilik müessesesi’ne yer verilmiştir.

21.06.1987 tarih ve 3402 sayılı Kadastro Kanunu³⁸‘nda ‘bilirkişilik müessesesi’ne, ‘kadaströ ekibi ve komisyonun kuruluşu (m.3)’; ‘kadaströ çalışma alanı, ilan ve itiraz (m.4, m.9)’; ‘taşınmaz malların sınırlandırılması (m.7)’; ‘tapuda kayıtlı taşınmaz malların tespiti (m.13)’; ‘tapuda kayıtlı olmayan taşınmaz malların tespiti (m.14)’; ‘taksim ve kısmi iktisap hali (m.15)’; ‘kamunun ortak kullanımına veya bir kamu hizmetinin görülmesine ayrılan yerlerin tespiti (m.16)’; ‘yargılama giderleri (m.36)’ ve ‘ceza (m.42)’ konuları kapsamında yer verilmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Kanun’un 47. maddesine dayanılarak çıkarılan, “Kadastro Bilirkişileri Hakkında Yönetmelik³⁹” ile de ‘kadaströ ekiplerinde görevlendirilecek bilirkişilerin seçimi, nitelikleri, görev yapma usul ve esasları ile ödenecek ücretler’ konuları düzenlenmiştir.

16.06.2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun⁴⁰‘un, ‘Taşınmaz tasarruflarının kısıtlanması ve kamulaştırma’ kenar başlıklı 4. maddesinde, işbu Kanun kapsamında açılacak kamulaştırma bedelinin tespiti ve taşınmaz malın tesciline ilişkin davalarda, seçilecek bilirkişiler hususunda, ‘bilirkişilik müessesesi’ne yer verilmiştir.

34 REGA: 19.06.1932 – 2128.

35 REGA: 10-12.01.1961 – 10703-10705.

36 REGA: 28.07.1953 – 8469.

37 REGA: 08.11.1983 – 18215.

38 REGA: 09.07.1987 – 19512.

39 REGA: 28.10.1987 – 19618.

40 REGA: 05.07.2005 – 25866.

Son olarak belirtmek gerekir ki 06.12.2012 tarih ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu⁴¹ da, Sermaye Piyasası Kurulu Başkan ve üyelerinin yasaklı olduğu işler (m.121) ve bilirkişilerin kullanılabilceği 'değerleme standartları'nın oluşturulması ve düzenlenmesi' açısından önem taşımaktadır.

1.2.2. Müessesenin Hukukî Niteliği

Bilirkişilik müessesesi öncelikle, 'yargılama hukuku'na ait ve bu hukuk alanı ile anılan (hattâ özdeşleşen) bir müessesedir. Müessesenin gereksinim nedenleri, ortaya çıkışı, işlevi, kullanılışı ve kullanılışından doğan sorunlar, 'yargılama hukuku' alanı içinde cereyan etmektedir. Bu nedenle, müessesenin hukukî niteliği belirlenirken bu temelde hareket edilecektir.

Yargılama faaliyeti, "hukukî uyuşmazlık ve bundan kaynaklanan hukuka aykırılık iddiasının ortaya çıkması"; "hukuka aykırılık olup olmadığının araştırılıp tespit edilmesi" ve "hukuka aykırılığın tespit edilmesi hâlinde, bu aykırılığın giderilmesi ve bozulan hukuk düzeninin yeniden kurulması için yaptırım uygulanması" aşamalarını kapsayan bir faaliyettir. Bu bağlamda, yargı işlevi ise, "hukukî uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını araştırıp çözen ve yaptırım uygulayan" bir devlet işlevi olarak tespit edilmektedir. Dolayısıyla açıklanması gereken konu, "hukuka aykırılık olup olmadığının araştırılıp tespit edilmesi" aşamasına ilişkindir.

Yargılama faaliyetinin 'araştırma ve tespit' aşaması, bu aşama ile birlikte, yargılama sürecini yürüten ve bu süreç sonucunda bir 'hüküm' kuran 'hâkim' süjesinin kontrolü altındadır. Belirtmek gerekir ki yargılamanın türüne göre hâkim, medeni yargı (hukuk yargısı) türünde olduğu gibi, "tarafarla getirilme ilkesi" gereğince, görece 'pasif' bir süje ya da idarî yargı türünde olduğu gibi, "resen araştırma ilkesi" gereğince, görece 'aktif' bir süje pozisyonunda olabilmektedir.

Hangi yargı türünde olursa olsun hâkim, bu süreçte, iki meseleyi aşarak hüküm tesis edecektir. Birincisi maddî meseledir ki bu, davacı bakımından davanın temelini, karşı tarafın da savunmasının temelini oluşturan vakaların aydınlanmasını ve tespit edilmesini ifade eder. ikincisi de hukukî me-

seledir ki bu da, söz konusu vakalara uygulanacak soyut hukuk normunun hâkim tarafından bulunarak, somut olaya uygulanmasıdır. Bunlardan birincisi olan maddî mesele, kural olarak, taraflarca getirilir, açıklanır ve ortaya konulur. ikincisi olan, hukukî mesele ise hâkimin iktidarı altındadır⁴². Belirtmek gerekir ki birinci aşamada, maddî mesele hakkındaki nihaî takdir ve dolayısıyla uyuşmazlık konusu olay ve olguların belirlenmesi de hâkimin yükümlülüğü ve sorumluluğu altındadır.

Başka bir açıdan yargılama faaliyeti, "kanıtların değerlendirilmesi suretiyle uyuşmazlık konusu olay ve olguların belirlenmesi", "bunlara uygulanacak hukuk kurallarının belirlenmesi" ve "uyuşmazlığın ve hükmün konusunu oluşturan olay ve olguların, belirlenen hukuk kurallarının soyut unsurlarını karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi" olarak üçlü bir sınıflandırmaya da tâbi tutulabilmektedir⁴³. Söz konusu faaliyet, hâkim açısından, aynı zamanda bir 'hukukî nitelendirme' faaliyeti- dir. Yargılamada 'nitelendirme', hukuk kuralının çözümlenmesi ve belirlenen olay ve olgular ile bunlara uygulanacak hukuk kuralının soyut unsurunu karşılayıp karşılamadığının tespit edilmesidir ki bu; hukukî bir sorundur ve hâkimin yetkisi ve sorumluluğu dâhilindedir. Olay ve olguların belirlenmesine ilişkin nitelendirme ise yine hâkimin yetkisi dâhilinde olmakla birlikte; hâkim, kendi genel ve hukuk bilgisinin yetmediği durumlarda çeşitli kanıtlama araçlarından yararlanarak bu belirlemeyi gerçekleştirecektir⁴⁴. İşte 'bilirkişilik müessesesi' de bu araçlardan biri olarak devreye girmektedir.

Yargılama faaliyetinde hâkimin yürüttüğü çalışma, 'hukukî tasım' ya da 'altlama' denilen bir (mantık) yöntem(i) olarak da ifâde edilmektedir. Buna göre, hâkimin hüküm kurma faaliyeti, bir hukukî tasım (altlama) gerektirmektedir. Öyle ki, taraf iddiâ ve savunmalarının her birinin değerlendirilmesinde bu altlama faaliyeti sözkonusudur. Bu minvalde 'altlama', doğru olarak kabul edilen iki yargı (büyük/üst ve küçük/alt önermeler) ile üçüncü bir yargıdan (sonuç) oluşmaktadır. Kanun normlarının soyut ve genel unsurları altlamanın üst önermesini, hukukî olarak belirlenmiş somut olayın maddî olguları, altlamanın alt önermesini ve nihayet hâkimin, yürüteceği tasım netice-

41 REGA: 30.12.2012 – 28513.

42 Oğuz ATALAY, "Bilirkişinin Seçimi ve Zorunlu Bilirkişilik", s.182. (Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından 9-10.11.2001 tarihinde Samsun'da gerçekleştirilen Bilirkişilik Sempozyumu'nda sunulan Tebliğ. Baskı: Şen Matbaacılık.)

43 Çetin AŞÇIOĞLU, "Bilirkişilik Kavramı", Bilirkişilik Sempozyumu, s.56-57.

44 AŞÇIOĞLU, "Bilirkişilik Kavramı", s.67.

sinde, alt önermede tespit ettiği maddi olguların üst önermede yer alan hukuk normunun unsurlarını kapsayıp kapsamadığını belirlemesi de varılan ‘yargı’yı oluşturmaktadır²⁵. işte bu bağlamda hâkim, hukuki tasım sürecinde bilirkişilik müessesesinden faydalanabilmektedir.

2. BİLİRKİŞİLİK KANUNU (TASARISI)

2.1. Kanunun Yapısı

Tasarı²⁶, bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve denetimine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ile bilirkişilik için etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturulması amacıyla düzenlenmiştir. Kanun Tasarısı kapsamına adli, idari ve askerî yargı alanında yürütülen her türlü bilirkişilik faaliyeti alınmıştır. Kanunlarda bilirkişilik hizmeti verebileceği öngörülen kurumlar ile yargı mercilerinin talebi üzerine bilimsel ve teknik görüş bildiren kamu kurum ve kuruluşları kapsam dışında tutulmuştur.

“Amaç ve kapsam” kenar başlıklı m.1’de, müessesenin kurumsallaştırılma amacı, açıkça ortaya konulmaktadır. Belirtmek gerekir ki Tasarı’da bu ‘kurumsallaşma’, bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve denetimine ilişkin esas ve usuller ile bu operasyonları sevk ve idare edecek, merkezi ve yerel düzeyde teşkil ettirilecek oluşumlar bağlamında ortaya konulmuştur. Aynı maddede, müessesenin ‘faaliyet alanı’ ve ‘resmî bilirkişiler’ yönünden, kapsamı belirlenmiştir.

2. maddede çeşitli tanımlar verildikten sonra; 3. maddede, bilirkişilere, bilirkişilere başvurulmasına ve bilirkişi raporuna ilişkin temel ilkeler belirlenmiştir. ikinci Bölümü oluşturan 4, 5, 6, 7, 8 ve 9 maddelerde, Bilirkişilik Danışma Kurulu, Bilirkişilik Danışma Kurulunun Görevleri, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ve Görevleri, Bilirkişilik Bölge Kurulları, Bilirkişilik Bölge Kurullarının Görevleri, Bilirkişilik Bölge Kurulu Başkanının Görevleri düzenlenmiştir. Üçüncü bölümü oluşturan 10, 11, 12, 13 ve 14. maddelerde Bilirkişiliğe Kabul Şartları, Bilirkişiliğe Başvuru, Seçilme Usulü ve Sicile Kayıt, Bilirkişilik Sicilinin ve Listesinin Tutulması ile Bilirkişinin Görevlendirilmesi, Bilirkişilik Sicilinden ve Listesinden Çıkarılma ve Denetim ve inceleme konuları düzenlenmiştir.

Dördüncü bölümde ise itiraz ve Dava Hakkı (m.15), Huzur Hakkı ve Kurulların ihtiyaçlarının

Karşılanması (m.16), Kadrolar (m.17), Yönetmelik (m.18) hususları düzenlenmiş, 19-54. maddelerde Değiştirilen ve Yürürlükten Kaldırılan Hükümler’e yer verilmiştir. 55. Madde yürürlük ve 56. Madde yürütme başlığı altında düzenlenmiş olup geçiş hükümleri ile ilgili bir de geçici madde eklenmiştir. Tasarı, geçici madde dâhil, toplam 57 maddeden ibarettir.

2.2. Bilirkişilik Müessesesine ilişkin Kanunda Kabul Edilen Temel ilkeler

Tasarı’nın 3. Maddesi uyarınca “bilirkişi, görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız, tarafsız ve objektif olarak yerine getirmekle yükümlüdür. Bilirkişi, raporunda çözümünü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz. Genel bilgi veya tecrübeyi ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. Bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevi bizzat yerine getirmekle yükümlü olup, görevinin icrasını kısmen yahut tamamen başka bir kimseye devredemez.

Bilirkişi görevi sebebiyle kendisine tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiği sırların gizliliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam eder. Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorun açıkça belirtilmeden ve inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ile sınırları açıkça gösterilmeden bilirkişi görevlendirilemez. Aynı konuda bir kez rapor alınması esastır. Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi ile bu Sisteme entegre bilişim sistemleri veya yazılımlar vasıtasıyla ulaşılabilen bilgiler veya çözülebilen sorunlar için bilirkişiye başvurulamaz”.

2.3. Bilirkişilik Danışma Kurulu, Bilirkişilik Daire Başkanlığı Ve Bilirkişilik Bölge Kurulları

2.3.1. Bilirkişilik Danışma Kurulu’nun idari Yapısı

Tasarı’da müessese düzenlenirken kurumsallaşmaya hizmet etmesi amacıyla “Bilirkişilik Danışma Kurulu” oluşturulmasına yönelik düzenlemeler yapılmış ve müessesenin sağlıklı ve koordinasyon içinde yürütülebilmesi açısından söz konusu Kurul ile ilgili kurallar da belirlenmiştir.

²⁵ S. Mücahit TANRIVERDİ, Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik, İstanbul, 1991, s.83-84. (Yayımlanmamış Doktora Tezi); AŞÇIOĞLU, “Bilirkişilik Kavramı”, s.67.

²⁶ Söz konusu 6754 sayılı Kanun, bu çalışmamızın bitirdiği tarihte, henüz Cumhurbaşkanınca onaylanıp Resmî Gazete’de yayımlanmadığından, çalışmamızda “Tasarı” olarak zikredilmiştir.

Bilirkişi Danışma Kurulu'nu oluşturacak olan üyeler de tek tek sayılmıştır²⁷. Öngörülen oluşum Kurul üye sayısının 28 (yirmi sekiz) olacağını göstermektedir. Tasarı, Danışma Kurulunun Başkanı olarak Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın görev yapacağını düzenlemiştir. Müsteşar gerekli gördüğünde yardımcılarında birini Kurula Başkanlık etmek üzere görevlendirebilecektir. Başkan, Danışma Kurulunun temsilcisi pozisyonunda olacaktır ve Kurul toplantılarının gündemini belirleyecektir.

Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Sekreteri, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü dışındaki Danışma Kurulu üyelerinin görev süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Görev süresi dolan üyelerin yeniden seçilebilmesi mümkün bulunmaktadır. Danışma Kurulu üyeliğinin ölüm, emeklilik, istifa, atama ve benzeri nedenlerle boşalması hâlinde, boşalmayı takip eden on beş gün içinde yeni üyenin seçimi yapılacaktır.

Danışma Kurulu toplantılarına, uzman kişiler ile kamu ya da özel kurum veya kuruluşların temsilcileri davet edilerek görüşleri alınabilecektir. Danışma Kurulu, her takvim yılında iki defa toplanacak (olağan toplantı) ve Başkan gerekli gördüğü hâllerde Danışma Kurulunu her zaman toplantıya çağırabilecektir (olağanüstü toplantı). Danışma Kurulunun sekreteryaya hizmetleri Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından yerine getirilecektir.

2.3.2. Bilirkişilik Danışma Kurulu'nun ve Bilirkişilik Daire Başkanlığı'nın Görevleri

Tasarının 5'inci maddesinde yapılan düzenlemeye göre Bilirkişilik Danışma Kurulunun görevleri şöyle sıralanmıştır:

- Bilirkişilik hizmetlerinin yürütülmesinde yaşanan sorunlar hakkında çözüm önerilerinde bulunmak.

- Bilirkişilik Daire Başkanlığının görev alanına giren konular hakkında önerilerde bulunmak.

- Bilirkişilik Daire Başkanlığının ve bölge kurullarının yıllık faaliyetleri hakkında önerilerde bulunmak.

- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Bilirkişilik hizmetlerinin etkin, düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulacak Bilirkişilik Daire Başkanlığı ise aşağıdaki görevleri gerçekleştirmekle yükümlü tutulmuştur:

- Bilirkişilik hizmetlerine ilişkin temel ve alt uzmanlık alanlarını tespit etmek.

- Temel ve alt uzmanlık alanlarına göre bilirkişilerin sahip olması gereken nitelikleri belirlemek.

- Bilirkişilerin, görevlerini yürütürken uymaları gereken etik ilkeleri belirlemek.

- Temel ve alt uzmanlık alanlarına göre bilirkişilerin uyacağı rehber ilkeleri ve hazırlayacağı raporların standardını belirlemek.

- Bilirkişilik temel eğitimine ilişkin usul ve esasları belirlemek, eğitim verecek eğitim ve öğretim kurumları ile diğer kurumların niteliklerini belirlemek ve bunlara izin vermek, bu kurum ve kuruluşları listelemek ve elektronik ortamda yayımlamak.

- Alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterliliklerini dikkate alarak bilirkişilik temel eğitimin den veya listeye kaydolmaktan muaf tutulacaklara ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu kişilerin listesini oluşturmak ve yayımlamak.

- Bilirkişilerin denetimine ve performansına ilişkin usul ve esasları belirlemek.

- Bilirkişiliğe kabule ilişkin usul ve esasları be-

27 Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Sekreteri, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü, Yargıtay Birinci Daire Başkanlığı Kurulu tarafından Yargıtay ceza ve hukuk dairelerinden seçilen birer üye olmak üzere toplam iki kişi, Danıştay Başkanlık Kurulu tarafından Danıştay idari dava daireleri ve vergi dava dairelerinden seçilen birer üye olmak üzere toplam iki kişi, Yükseköğretim Kurulu tarafından üniversitelerin öğretim üyeleri arasından seçilen toplam üç kişi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Birinci Dairesi tarafından, istekleri bulunan, bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinde görev yapan birer hâkim olmak üzere seçilen toplam iki kişi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Birinci Dairesi tarafından, istekleri bulunan ve birinci sınıf olan; adli yargı ilk derece hukuk ve ceza mahkemelerinde görev yapan birer hâkim, bir Cumhuriyet savcısı ve idari yargı ilk derece idare ve vergi mahkemelerinde görev yapan birer hâkim olmak üzere seçilen toplam beş kişi, Adalet Bakanlığı tarafından Adli Tıp Kurumunda görev yapanlar arasından seçilen bir kişi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunda görev yapanlar arasından seçilen bir kişi, İçişleri Bakanlığı tarafından Jandarma Genel Komutanlığı Jandarma Kriminal Daire Başkanlığında ve Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Daire Başkanlığında görev yapanlar arasından birer olmak üzere seçilen toplam iki kişi, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu tarafından avukatlar arasından seçilen bir kişi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu tarafından mühendis veya mimarlar arasından seçilen bir kişi, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yönetim Kurulu tarafından serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavirler arasından seçilen bir kişi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından seçilen bir kişi, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Yönetim Kurulu tarafından seçilen bir kişi, Türk Tabipleri Birliği Yönetim Kurulu tarafından seçilen bir kişi seçilerek kurul tamamlanacaktır.

lirmek.

- Bilirkişilik Asgari Ücret Tarifesi belirlemek ve her yıl güncellemek.

- Temel ve alt uzmanlık alanlarına göre bilirkişilerin aylık olarak bakacağı iş sayısını belirlemek.

- Bilirkişi olarak hizmet verecek özel hukuk tüzel kişilerinin ve bu tüzel kişilik bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişilerin taşıması gereken nitelikleri belirlemek.

- Özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişilik faaliyetinde bulunmalarına izin vermek, izinlerini iptal etmek, bilirkişiliğe ilişkin faaliyet ve raporlarını denetlemek.

- Bilirkişi olarak hizmet verecek özel hukuk tüzel kişilerinin temel ve alt uzmanlık alanları ile yetki çevrelerini belirlemek ve listelerini oluşturmak.

- Bilirkişiliğe kabul şartları bakımından asgari çalışma süresini (uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olmak.), temel ve alt uzmanlık alanlarına göre artırmak.

- Yıllık faaliyet raporunu ve izleyen yıl faaliyet planını hazırlamak.

- Görev alanına giren konularda bilim komisyonları veya çalışma grupları oluşturmak.

- Danışma Kurulunun sekretarya hizmetini yürütmek.

- Bilirkişilikle ilgili uygulamaları izlemek, sorunları tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirmek.

- Bilirkişilik alanında her türlü istatistikî veriyi toplamak ve bu alana ilişkin planlamaları yapmak.

- Bilirkişilik sicilini ve listesini tutmak.

- Bilirkişilikle ilgili yayınlar ile bilimsel çalışmaları teşvik etmek ve desteklemek.

- Bilirkişiliğe ilişkin ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve panel gibi bilimsel organizasyonları düzenlemek veya desteklemek.

- Görev alanıyla ilgili kamu ya da özel kurum veya kuruluşlarla iş birliği yapmak.

- Bilirkişilik listelerinden çıkarılanlar ile bilirkişilik yapmaktan yasaklananların listesini tutmak ve yayımlamak.

- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

2.3.3. Bilirkişilik Bölge Kurulları ve Görevleri

Tasariya göre her bölge adliye mahkemesinin kurulu bulunduğu yerde bir bilirkişilik bölge kurulu oluşturulacaktır. Oluşturulan bölge kurulları; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Birinci Dairesi tarafından istekleri bulunan ve bölge kurulunun bulunduğu yer bölge adliye mahkemesi üyeleri arasından seçilen bir kişi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Birinci Dairesi tarafından bölge kurulunun bulunduğu il merkezi adli yargı ilk derece hukuk ve ceza mahkemelerinde görev yapan birer hâkim ve bir Cumhuriyet savcısı ile idari yargı ilk derece mahkemelerinde görev yapan bir hâkim olmak üzere seçilen toplam dört kişiden oluşur. Kurulların toplam üye sayısı 5'tir.

Bölge adliye mahkemesi üyeleri arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından seçilen üye, bölge kurulunun başkanı olarak görev yapacaktır ve kendisinin yokluğunda en kıdemli üye başkana vekâlet edecektir. Kurulun sekretarya hizmetlerini yerine getirmek üzere bölge adliye mahkemesinde bir yazı işleri müdürlüğü kurulacak ve bu müdürlükte bölge adliye mahkemesi adalet komisyonu tarafından görevlendirilen bir müdür ile yeteri kadar memur bulunacaktır.

Bölge kurulu, ayda bir toplanacak (olağan toplantı); ancak kurul başkanı, kurulu her zaman toplantıya çağırabilecektir (olağanüstü toplantı). Bölge kurulu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanacak ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar alacaktır. Bölge kurullarının denetimi, adalet müfettişlerince yapılacaktır.

Tasarı'nın 8. Maddesine göre bilirkişilik bölge kurullarının görevleri aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- Bilirkişilik hizmetlerinin ilgili mevzuata uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak.

- Bilirkişiliğe kabule ve bilirkişilerin sicile ve listeye kaydedilmesine karar vermek.

- Sicile kayıtlı bilirkişilerin temel ve alt uzmanlık alanlarına göre bilirkişilik listelerini oluşturmak.

- Bilirkişilerin sicil ve listeden çıkarılmasına karar vermek.

- ilgili mevzuat çerçevesinde bilirkişilerin denetimini yapmak ve performansını ölçmek.

- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Tasarı ile bilirkişilik bölge kurulu başkanının görevleri de düzenlenmiştir. Başkan, bölge kurulunun uyumlu, verimli ve düzenli çalışmasını sağlamak, alınan kararları uygulamak, toplantıların gündemini belirlemek ve toplantılara başkanlık etmek, bilirkişiliğe kabul edilenlerin sicil ve listeye kayıt işlemlerini yürütmek, sicil ve listeden çıkarılmasına karar verilen bilirkişilerle ilgili işlemleri yürütmek, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlâl ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında başvuru üzerine veya re'sen gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak veya yaptırmak, bilirkişilere veya bilirkişilik için başvuru yapanlara ilişkin ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri ilgili kurum veya kuruluşlardan istemek, gerektiğinde ilgilileri davet etmek ve dinlemek, yazı işleri müdürlüğü personeli denetlemek, bölge kurulunun diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği hâlinde çalışmasını sağlamak, bilirkişi raporlarını belirlenen esaslar dâhilinde arşivlemek, yıllık faaliyet raporu hazırlayarak Adalet Bakanlığı'na sunmak, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla sorumlu tutulmuştur. Bölge kurulu başkanı münhasıran Kanunda kendisine verilen görevleri yerine getirecektir ve başka bir görevle sorumlu tutulamayacaktır.

2.4. BİLİRKİŞİLİK MÜESSESESİNİN İŞLEYİŞİNE YÖNELİK ESASLAR

2.4.1. Bilirkişiliğe Kabul Şartları

Tasarı'nın 10. Maddesine göre bilirkişilik faaliyetinde bulunacak gerçek kişilerde aşağıdaki şartlar aranacaktır:

- 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53'üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak.

- Daha önce kendi isteği dışında bilirkişilik sicilinden çıkarılmamış olmak.

- Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış ya da sanat icrasından veya mesleki faaliyetten geçici ya da sürekli olarak yasaklanmamış olmak.

- Başka bir bölge kurulunun listesine kayıtlı olmamak.

- Bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak.

- Bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olmak.

- Meslek mensubu olarak görev yapabilmek için mevzuat tarafından aranan şartları haiz olmak ve mesleğini yapabilmek için gerekli olan uzmanlık alanını gösteren diploma, mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeye sahip olmak.

- Bilirkişilik temel ve alt uzmanlık alanlarına göre belirlenen yeterlilik koşullarını taşımak.

Özel hukuk tüzel kişilerinin bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişiler bakımından da aynı şartlar aranır. Daha önce yaptığı başvurusu mesleki olarak yeterli nitelikte bulunmadığı gerekçesiyle reddedilenler, bir yıl geçmedikçe yeniden bilirkişilik yapmak için başvuruda bulunamazlar. Hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu ve yukarıda sıralanan şartları taşıdığını belgelendirmediği takdirde, bilirkişilik siciline ve listesine kaydedilemez.

2.4.2. Bilirkişiliğe Başvuru, Seçilme Usulü, Sicile Kayıt ve Sicilden Çıkarılma

Bilirkişiliğe başvuru, ilgilinin yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bölge kuruluna ya da adli veya idarî yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna ilgili belgeler eklenmek suretiyle yazılı olarak yapılır. Adalet komisyonlarına yapılan başvurular, bölge kuruluna gönderilir. Başvuru dilekçesine eklenmesi zorunlu belgelerin eksik olması hâlinde, başvuru sahibine belgeleri tamamlaması için on beş gün süre verilir. Eksik belgelerin tamamlanması hâlinde bölge kurulu tarafından başvuru hakkında karar verilir.

Bölge kurulu karar verirken sicile kayıt bakımından öncelikle başvuranın 10'uncu maddedeki şartları taşıyıp taşımadığını değerlendirir ve şartları taşıyanlar arasından başvuranın mesleki tecrübesini, katıldığı meslek içi eğitimleri veya uzman-

lığı gösteren belgeleri dikkate alarak en liyakatli olanları seçer. Bilirkişiliğe kabul edilenler, sicile üç yıl için kaydedilir. Bilirkişilik sicilinde bilirkişi ile ilgili olarak; Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, yerleşim yeri, mesleği, temel ve alt uzmanlık alanları, çalıştığı kurum veya kuruluşun adı, bilirkişilik temel eğitim tarihi, hazırlanan rapor sayısı ile ilgili bilgiler ve gerekli görülen diğer bilgiler yer alır.

Bilirkişilik sicili, bölge kurulları ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarının erişimine açılır. Bilirkişilik siciline kayıtlı kişilerin ad ve soyadları, temel ve alt uzmanlık alanları ve meslekleri gösterilmek suretiyle bölge kurulu bilirkişi listesi oluşturulur. Bu listeler alenidir. Bilirkişiler, sicile kaydolmak şartıyla yemin ederek göreve başlar. Adli, idari ve askeri yargıda görev alacak bilirkişiler, bölge adliye mahkemelerinin yargı çevreleri esas alınmak suretiyle bilirkişilik bölge kurulları tarafından hazırlanan listelerden görevlendirilir. Ancak kendi bölge listesinde ilgili uzmanlık alanında bilirkişi olmasına rağmen diğer bir bölgedeki bilirkişinin, görevlendirme yapılan yere daha yakın bir mesafede bulunması durumunda, bu listeden de görevlendirme yapılabilir.

Bölge kurulunun hazırladığı listede bilgisine başvurulacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmaması hâlinde, diğer bölge kurullarının listelerinden, burada da bulunmaması hâlinde, gerekli şartları taşımak kaydıyla listelerin dışından bilirkişi görevlendirilebilir. Listelerin dışından görevlendirilen bilirkişiler, bölge kuruluna bildirilir. Yüksek mahkemelerin ilk derece mahkemesi olarak baktıkları işlerde, tüm bölge kurullarının listelerinde kayıtlı bilirkişiler arasından görevlendirme yapılabilir.

Bilirkişiler, aşağıdaki şartlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde sicilden ve listeden çıkarılır:

- Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi.
- Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.
- Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.
- Bilirkişilik müessesesi ile ilgili temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.
- Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.

nulmaması.

- Bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması.

- Bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi.

2.4.3. Denetim ve inceleme

Bilirkişiler, göreviyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından bölge kurulları tarafından re'sen veya şikâyet üzerine denetlenir. Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, görevlendirdiği bilirkişinin göreviyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladığı raporun mevzuata uygun olmadığına ilişkin kanaat edinmesi durumunda, bu hususu bölge kuruluna bildirir.

Bölge kurulu yaptığı inceleme sırasında yargı mercilerinden, kamu kurum ve kuruluşlarından, meslek odalarından, özel hukuk tüzel kişilerinden ve gerçek kişilerden şikâyet konusuyla ilgili bilgi ve belge talep edebilir. ilgililerce bu talebin yerine getirilmesi zorunludur.

Bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmayıp da görevlendirilenler ile listeye kaydolmaktan muaf tutulanlar, temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi hâlinde, bölge kurulu kararıyla bilirkişilik yapmaktan yasaklanabilir. Bu karar, ilan edilmek üzere Daire Başkanlığına bildirilir.

2.5. BİLİRKİŞİLİĞE İLİŞKİN DİĞER HUSUSLAR

2.5.1. İtiraz ve Dava Hakkı

Bölge kurulu kararlarına karşı, kararın tebliğ veya ilan tarihinden itibaren otuz gün içinde kararı veren bölge kuruluna itiraz edilir. Bölge kurulunun itirazın reddi kararına karşı yetkili idare mahkemesine dava açılabilir.

2.5.2. Huzur Hakkı ve Kurulların İhtiyaçlarının Karşılanması

Danışma Kurulu üyelerine, her toplantı için (2250) gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucunda bulunan tutarda huzur hakkı veya huzur ücreti ödenir. Bölge kurulu üyelerine, ayda dört toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için (2250) gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucunda bulunan tutarda huzur hakkı ödenir.

Kurulan bilim komisyonu üyelerinden, öğretim elemanları ile uhdesinde kamu görevi bulunma-

yanlara ayda dördü geçmemek üzere fiilen görev yapılan her gün için (2250) gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucunda bulunacak tutarda huzur hakkı veya huzur ücreti ödenir.

Bakanlık, Danışma Kurulu, bölge kurulu ve bilim komisyonu toplantılarına başka bir mahalden gelerek katılan üyelerin gündelik, yol gideri, konaklama ve diğer zorunlu giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre ödenir. Kurulların ve bilim komisyonunun ihtiyaçlarına yönelik harcamalar ile ödenecek huzur hakları ve huzur ücretleri Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ (TESPİTLER ve ÖNERİLER)

Bilirkişilik müessesesinin hem özlü bir tanımını hem de terimsel anlamını, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)'nın 'ispat ve Deliller'e ilişkin dördüncü kısmının, 'Bilirkişi incelemesi' başlıklı beşinci bölümünün, 266 ve devamı maddelerinden çıkartmak mümkündür. Buna göre bilirkişi: hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olmayan, çözümü özel ve/veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, taraflardan -en az- birinin talebi üzerine yahut hâkim tarafından kendiliğinden (re'sen), esasa etkili maddî olgu ve olayın değerlendirilmesi ve/veya tespitiyle ilgili olmak üzere, hüküm tesis ederken, hâkime yardımcı olmak amacıyla, oy ve görüşüne başvurulmuş 'uzman' kişi ya da kişileri; bilirkişilik müessesesi de bu kişi ya da kişilerin yürüttüğü faaliyet ile faaliyet sonucunda mahkemeye sunulan 'bilirkişi raporu'nu ifade etmektedir. Belirtmek gerekir ki bilirkişilik, adaletin sağlanmasına hizmet etmesi ve herhangi bir çıkar ilişkisinin

konusu olmaması açısından, 'kamusal' niteliği haiz bir faaliyettir.

Yukarıdaki tanım, bilirkişilik müessesesini yargılama hukuku ve özellikle de hukuk yargılaması boyutuyla kavramakla birlikte; yine bu temelde olmak üzere, müesseseye, daha çeşitli ve belirli durumlarda da başvurulabilmektedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) uyarınca, 'kovuşturma' aşamasının yanında, ceza muhakemesinin ilk aşaması olan 'soruşturma' aşamasında Cumhuriyet savcılarının tarafından veya 2577 sayılı idari Yargılama Usulü Kanunu (iYUK) m.31'in HMK'ya yaptığı atıfla idari yargılama sürecinde; hâkezâ 353 ve 1602 sayılı kanunlar uyarınca askerî idarî ve askerî ceza yargılaması sürecinde veyahut da idari usul sürecinde, idari işlem tesis edilirken, idari işlemi tesis edecek idarî makamlar tarafından, gerek zorunlu gerekse ihtiyarî olarak, bilirkişiye başvurulması mümkündür.

Esasında bilirkişilik müessesesi, modern yargılama hukukunun tesisinden itibaren tartışma konusu olmuştur. Çözümü özel ve/veya teknik bilgi gerektiren, esasa etkili maddî olgu ve olayların değerlendirilmesi ve/veya tespiti için, yani başka bir ifadeyle "peşine düşülen gerçeğin belirlenmesine katkı için"²⁸, hükmün kurulmasına yardımcı bir unsur/eleman olarak işlev görmesi gereken müessese; amacından saparak, neredeyse yargı yetkisini paylaşır/kullanır hâle gelmiştir. Nitekim bu yolu kapatmak adına ilk hamle, 16.07.1981 tarih ve 2494 sayılı Kanun ile 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK)'nda yapılan değişikliktir. Söz konusu Kanun değişikliğiyle, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurma yolu kapatılmak istenmişse de;

28 Hilmi ŞEKER, "Soykütüğü ile Bağlı Koparılmış Bir Kurum: Bilirkişilik", Radikal Gazetesi, Radikal iki Eki, 02.07.2006.

29 Bilirkişiye, hakimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözümlenmesi olanaklı konularda başvurulamaz (HMK. md. 266) (Yr.1.HD., 18.11.1985, E:1985/13087, K:1985/12809, Yargıtay Kararlar Dergisi, C.12, Temmuz 1986, S. 7, s.946: Uyuşmazlığın çözümünün, taraflara ayrılan payların karşılaştırılmasını gerektirmesi ve bunun da özel veya teknik bilgi istememesi sebebiyle, davada, bilirkişiye başvurulmasında isabet olmadığı hk.; Dan.3.D., 15.1.1992, E:1990/925, K:1992/138: Zirai ürün alımı nedeniyle düzenlenen faturanın, ürünün gerçek tarafınca düzenlenip düzenlenmediğinin tespiti, özel ve teknik bilgi gerektirmediği; bu tespiti, idari yargı yerince, inceleme raporundaki kanıtların yeterliği araştırılarak, bizzat, yapılması gerektiği; hukukî nitelikli olan bu konuda bilirkişine gidilmesinin isabetli olmadığı hk. Dan.7.D., 28.4.1999, E:1998/1794, K:1999/1827; Dan.7.D., 12.10.2000, E:1999/723, K:2000/2750: Teknik nitelikleri tartışmalı olmayan bir eşyanın gümrük tarife ve pozisyonlarından hangisine girdiği konusundaki uyuşmazlığın, hukukî olduğu ve bu nedenle davaya bakan idari yargıcın mesleki bilgisiyile çözümlenmesi gerektiği; dolayısıyla, davada, bilirkişi incelemesi yaptırılarak anılan uyuşmazlığın çözümlenmesinin hukuka aykırı olduğu hk.; Dan.7.D., 21.10.1999, E:1999/863, K:1999/3415: Vergi mükellefi tarafından çift fatura kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesinin, mahkemeye ve idari yargıların mesleki bilgilerine ait bir konu olduğu, bilirkişiye başvurulamayacağı hk.; Dan.6.D., 21.10.1994, E:1994/1202, K:1994/3716, Danıştay Dergisi, Y.1996, S. 90, s.690: imar planları ve değişiklikleri yapılırken planlama süresince belediyelerde yeterli belgesine sahip plan müellifinin görevlendirilmediğinin ve plan değişikliğinin yeterli belgesine sahip müelliflere yaptırılıp yaptırılmadığının, mahkemeye, yapılacak araştırma sonucu açıklığa kavuşabilecek nitelikte hukukî bir konu olduğu; bilirkişi incelemesi yaptırılarak anılan uyuşmazlığın çözümlenmesinin hukuka aykırı olduğu hk.; Dan.3.D., 19.12.2002, E:2001/3496, K:2002/4361: Dönem sonu stokunun eksik değerlendirilip değerlendirilmediği konusundaki uyuşmazlığın, hakimnin genel ve hukukî bilgisi ile çözümlenebilecek nitelikte olduğu; bilirkişiye başvurulamayacağı hk.; Dan. 3.D., 27.9.2005, E: 2004/2011, K: 2005/2014, Danıştay Dergisi, Y.36, S.111, 2006, s.138: Amortisman ayrılmaksızın doğrudan giderlere alınan demirbaş tutarının tamamının indirilip indirilemeyeceğine ve kısırlanan çeklerin serbest meslek kazançlarının tespitinde dikkate alınıp alınamayacağına ilişkin olan uyuşmazlığın çözümünün hukukî olduğu, bu konuda bilirkişiye başvurulamayacağı hk.; Yr.11.CD., 4.6.2008, E:2008/3633, K:2008/5612, Yargıtay Kararlar Dergisi, C.34, Kasım 2008, S. 11, s. 2307: Bilirkişinin hakim tarafından değerlendirilmesi gereken ve hukukî görüş içeren suç kastı bulunmadığına dayalı görevini aşan raporuna da dayanılmak suretiyle yazılı hüküm tesisinin, yasaya aykırı olduğu hk.; Dan. 3. D., 25.6.2007, E:2006/2624, K:2007/2106, Danıştay Dergisi, Y:38, S.119, 2008, s.150, aktaran Turgut Candan, "insan Hakları Yönünden Bilirkişi Uygulamalarına Bakış", <https://turgutcandan.com/2016/06/14/insan-haklari-yonunden-bilirkişi-uygulamalarına-bakis/>, (Erişim:15.06.2016).

zaman, bunda başarılı olunamadığını göstermiştir²⁹. Süreç içinde, soruna, artarak artan bir iş yükü, bilirkişilerin seçimi, nitelikleri ve işlevlerine ilişkin sorunlar da eklenmiş ve sorun, tam bir 'sorunsal (problématique)' hâlini almıştır. Bu konuda yürütülen tartışmalar, komisyonlar, tezler, raporlar ve düzenlemeler de, maalesef kifâyetsiz kalmıştır. Bu nedenle bilirkişiliğin "soykütüğüyle bağı koparılmış³⁰"; bilirkişilik "kişisiz"leşmiştir.

Bugün, bilirkişilik sorunsalının nedenlerini, yarıda bıraktığımız Tasarı'nın genel gerekçesinde de ortaya koyulduğu üzere, a priori ve a posteriori şekilde gruplandırmak mümkündür:

Öncelikle, bilirkişilik müessesesinin etkinsizliği ve yavaş işlemesi, yargılamanın da etkinsizliğine ve yavaş işlemesine neden olmakta; bu da adalet beklentisi içinde bulunan kişilerin hak kayıplarına uğramasına; yani "adaletin geç tecelli etmesi"ne neden olmaktadır. Bu bağlamda Tasarı'da bilirkişiliğin hızlı ve etkin işlemesine yönelik düzenlemeler olmadığı da dikkati çekmektedir. Usûl ekonomisi ilkesine uygun olarak bu konuda da düzenlemeler yapılması daha yerinde olurdu.

Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bile sıklıkla bilirkişiye başvurulması suretiyle; hâkimin "serbest" takdirine bırakılan bilirkişi raporlarının (mütalâasının), otomatik olarak, hükme esas ve dayanak alınması nedeniyle; bilirkişinin

âdetâ hâkimin yerine geçerek -anayasal nitelikli-yargı yetkisini kullanıyor hâle gelmesi de ayrı bir sorundur³¹.

- Günümüz hukuki mes'eale ve uyumsuzluklarının özel ve/veya teknik bilgi gerektiren karmaşık ve çapraşık (complex&gırift) yapısı, bilirkişilik müessesesinin yargılama ve karar alma süreçlerindeki önemini daha da arttırmaktadır. Özel ve teknik bilginin de içeriğinin tanımlanmaması kanaatimizce eksiklidir. Düzenlemelerde bu hususların da ne olacağı konusunda temel açıklamalara yer verilmesi yerinde olacaktır³². İlgili maddede önemli noktalardan biri de "Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorun açıkça belirtilmeden ve inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ile sınırları açıkça gösterilmeden bilirkişi görevlendirilememesi" ve "Aynı konuda bir kez rapor alınması"nın esas olduğudur. Dolayısıyla hâkimler bilirkişilerden dava konusu olayla ilgili çözüm gerektiren hususları açık bir şekilde belirlemek durumunda olacak ve sadece tek rapor talep edebilecektir.

- Tasarı'da bilirkişilerin temel eğitime tâbi tutulacakları ve bunun zorunlu tutulacağına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Bilirkişilik yapmak isteyenlerin taşınması gereken şartlardan biri de "bilirkişilik temel eğitimi tamamlamak"tır. Ayrıca bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış ol-

30 ŞEKER, a.g.m.

31 Bilirkişinin oy ve görüşleri idari yargı yerini bağlamaz. Hakim, bilirkişinin oy ve görüşünü, diğer delillerle birlikte, serbestçe değerlendirir (HMK. md.282) (Dan.7.D., 24.10.1991, E:1987/3900, K:1991/2675, Danıştay Dergisi, S. 84-85, sh. 472: HUMK'nun 286'ncı maddesine göre, hakim delilleri serbestçe takdir edeceği ve bilirkişi raporunun hakimini bağlamayacağı hk.; Dan.9.D., 11.2.1998, E:1997/3926,K:1998/452: Aynı yolda karar), dari yargı yerinin, yeterli bulduğu bilirkişi raporunu, aynen kararına alarak, herhangi bir irdeleme ve yorum getirmeden, hüküm kurması, yargılama işlevinin bilirkişiye yaptırılması anlamına geleceğinden sakıncalıdır. Bilirkişi hakimnin yardımcısıdır; ancak, bu yardımcılık, teknik ve özel bilgilerin hakimine sağlanması ile sınırlıdır. Yoksa; bilirkişi, hükmün kurulmasında da hakimnin yardımcısı değildir. Bu bakımdan; hakim, bilirkişi raporunda uyumsuzluğun çözümüne ve hükmün kurulmasına yönelik olarak yapılan hukuki açıklamaları kararına almamalıdır (Dan.7.D., 24.10.1991, E:1987/3900, K:1991/2675, Danıştay Dergisi, S. 84-85, sh. 472: Bilirkişiliğin, uyumsuzluğun çözümü için gerekli özel veya teknik bilgiyi sağlamak amacıyla var olduğu; bilirkişinin, hukuki niteleme yapma görevi ve bilirkişi raporunun da, davayı sona erdiren bir niteliği bulunmadığı hk.). Kararda, hakim tarafından, mutlaka, bilirkişi raporunda yazılı oy ve görüşler irdelenerek, eksik ve çelişkili açıklamalar içerip içermediği araştırılmalı (Dan.6.D., 24.4.1985, E:1984/1226, K:1985/756: Eksik ve çelişkili açıklamalar içeren bilirkişi raporuna dayanılarak verilen kararda hukuka uyarlık bulunmadığı hk.), uygun görülen ve görülmemeyen yönleri nedenleriyle açıklanmalı ve dava hakkındaki hüküm, bu irdeleme ve araştırma sonuçlarına ve açıklamalara dayanılarak kurulmalıdır (Dan.7.D., 31.3.2004, E:2001/2276, K:2004/788: Bilirkişinin izlediği yöntem, vergi inceleme elemanınıninkinden farklı olmasına karşın, vergi mahkemesince, bu konuda herhangi bir irdeleme yapıp eleştiri getirilmeden, dava hakkında karar verilmesinin isabetli olmadığı hk.; Dan.3.D., 23.9.2008, E: 2007/3599, K: 2008/2790, Danıştay Dergisi, Y.39, S. 120, 2009, sh.140: Vergi inceleme raporu ile vergi mahkemesince tayin olunan bilirkişice düzenlenen raporda yer alan, birbirini teyit etmeyen hususlar irdelenmeksizin ve bilirkişi raporuna itirazlar karşılanmaksızın verilen kararda hukuka uyarlık bulunmadığı hk.). Kurulacak hükmün, bilirkişinin ulaştığı sonuçla aynı olması da zorunlu değildir. Zira; idari yargıç, bilirkişi raporunda yapılan açıklamalardan kendisinde eksik olan özel ya da teknik bilgiyi edindikten sonra; yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, bu bilgilere kendi mesleki bilgi ve deneyimini de ekleyerek, uyumsuzluğu çözer. Bu çözüm, bilirkişinin ulaştığının tam tersi de olabilir (Dan.7.D., 20.11.1984, E:1984/61, K:1984/1778, Danıştay Dergisi, S. 58-59, sh. 228: Hakimnin, bilirkişi raporunda yazılı olan özel veya teknik açıklamaların, kendisinde bu dava için başlangıçta eksik olan özel veya teknik bilgiyi sağladığı kanısına varması halinde, yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmadan, rapor sonucunun aksine karar verebileceği hk.; Dan.7.D., 11.11.1985, E:1985/1443, K:1985/2487, Danıştay Dergisi, S. 62-63, sh. 317: Hakimnin, bilirkişi raporunu serbestçe takdir ederek, bu raporun aksine de karar verebilmesinin, kendisini bilirkişinin yerine koyduğu anlamına gelmeyeceği hk.; Dan.7.D., 19.11.1991, E:1991/1614, K:1991/2789: Bilirkişi raporunda ulaşılan sonuç yeterli görülmemekle birlikte, raporda verilen özel veya teknik bilgilere dayanılarak uyumsuzluğun çözülebilmesi halinde; idari yargı yerinin, varılan sonucu hangi nedenle uygun görmediğini açıklayarak, dava hakkında karar verebileceği hk.; Dan.11.D., 5.2.2003, E:2001/1928, K:2003/636: Bilirkişi raporundaki tespitlerle sonuç arasında çelişkiler bulunması halinde, tespitlerin dikkate alınarak dava hakkında karar verilebileceği; sadece, bilirkişi raporunun sonuç kısmı esas alınarak verilen kararda isabet olmadığı hk.). Ancak; bunun gerekçesi kararda açıklanmış bulunmalıdır (Dan.3.D., 5.6.1991, E:1989/2916, K:1991/2026, Danıştay Dergisi, S. 84-84, sh. 123: Bilirkişi incelemesiyle, hakimni, uyumsuzluğun çözümü için gerekli olan özel veya teknik bilgilerin sağlanması amaçlandığından; hakimnin aynı bilirkişiden ek rapor istemesinin ya da yeni bir bilirkişi tayin etmesinin mümkün bulunduğu; ancak, bilirkişi raporunun aksine karar verilirken bunun nedenlerinin somut olarak ortaya konulması gerektiği hk.). aktaran Candan, a.g.m.

32 Özel ve teknik bilgi kavramları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Candan a.g.m.

mak da gereklidir. Bilirkişilerin temel eğitiminden ne kastedildiği tam olarak anlaşılmamakla birlikte Tasarı'nın 2. maddesinde "Kanunlarda yer alan esaslar ve Bakanlık tarafından belirlenen ilkeler kapsamında bilirkişilik faaliyeti öncesinde verilen zorunlu eğitim" olarak tanımlanmıştır.

Bilirkişilik temel eğitime ilişkin usul ve esasları belirlemek, eğitim verecek eğitim ve öğretim kurumları ile diğer kurumların niteliklerini belirlemek ve bunlara izin vermek, bu kurum ve kuruluşları listelemek ve elektronik ortamda yayımlamak görevi Bilirkişi Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında düzenlenmiştir. Bilirkişi Daire Başkanlığı aynı zamanda, bu eğitimlerden muaf tutulabilecek kişileri belirleme konusunda da yetkili kılınmıştır. Bu düzenlemeleri, Avrupa Birliği (AB) sürecinin bir gereği olarak ve "Yargı ve Temel Haklar" başlıklı 23. fasılın kapsamında algılamak gerekmektedir. Nitekim yargı alanında kullanılan bilirkişilerin "eğitimi", "sertifikasyonu", "akreditasyonu", "performans ölçümü" ve "denetimi" gibi düzenleyici ve denetleyici standart ve kurallar çerçevesinde faaliyet göstermelerini sağlama gerekliliği de bir gerektir.

Bilirkişilik sorunsalına dair, yukarıdaki maddelerden ilk ikisi başta yani geriye bakarak sayılabilecek; son ikisi de sonda yani ileriye bakarak sayılabilecek nedenlerdir. Söz konusu Tasarı da aslında bu temel gerekçeler üzerine binâ edilmiştir.

Müstakil bir Kanun ihdâs etmek suretiyle 'Kanun'la ve 'kurumsallaşma'yı sağlamak suretiyle de 'Kanun'da güdülen irade ve amaçlar, 'sorunsal'ın çözümü konusunda atılan en ciddi adımlar olarak değerlendirilebilir. Ancak sadece bu irade, her alanda olduğu gibi, çözüme yetmemektedir. Zira baştan iyi düzenlenmediği sürece bütün kanunlar, yine ve yeni sorunlara gebe olacaktır. Öncelikle 'bilirkişilik', başlı başına bir 'meslek' değil; ve fakat 'uzmanlık' gerektiren çeşitli mesleklerle

rin uygulama alanıdır. Bilirkişilik faaliyeti belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirildiği için bu faaliyette 'profesyonel' bir faaliyet denilebilir. Ancak bu demek değildir ki uzmanlık gerektiren her meslek sahibi bilirkişilik yapabilir. Buradaki esas nokta, yargı işlerinde ve dolayısıyla adalet hizmetlerinde ihtiyaç duyulan 'uzman görüşü ve/veya oyu'nun, belirli bir 'form'da sunulmasıdır. İşte bu form ise bilirkişilik yapacaklara belirli bir 'formasyon' kazandırılarak sağlanacaktır³³. Nitekim bu 'formasyon'; 'ilkelerin belirlenmesi', 'standardizasyon', 'sertifikasyon', 'akreditasyon' ve 'denetleme ve yaptırımlar' olmak üzere beş temel öğeyi gerektirmektedir. Bu beş temel öğe iyi yapılandırıldığı ve uygulandığı noktada ancak 'kurumsallaşma' sağlanabilir. Kanaatimizce, özellikle bilirkişi komisyonlarında 'hukukçu' bilirkişi kullanılmasının temel nedeni, yukarıda sözünü ettiğimiz 'formasyon' eksikliğidir. Özellikle hukuk alanının dışındaki konularda başvuru uzman bilirkişiler, kendilerinden istenen görüş ve değerlendirmeleri amaca hizmet edecek şekilde tatmin edici düzeyde sunamadıkları için 'hukukçu' bilirkişiler de kullanılmaktadır. Bununla birlikte, hukukçu bilirkişilerin, raporlarında, hâkimin yerine geçecek şekilde hukukî nitelendirme yaparak, uyuşmazlığın esasını çözecek şekilde hukuki sonuçlara vardığı; hâkimlerin de bu sonuçları hükme esas aldığı vakiydir.

Öte yandan, her ne kadar, Tasarı'nın Genel Gereksesi'nde bundan kaçınıldığı ifade edilmeye çalışılmışsa da, Tasarı ile bilirkişiliğin başlı başına bir meslek hâline dönüşmesinin yolu, yapılan düzenlemelere göre yeniden açılabilir. Zira m.2-(1)-b bendinde verilen bilirkişi tanımı, gerçek kişilerin yanında özel hukuk tüzel kişilerini de kapsamaktadır. Ayrıca m.6-(2)-j bendinde de bunların bilirkişilik faaliyetine izin verilmesine ilişkin bir düzenleme mevcuttur.

Her ne kadar tüzel kişiliğe sahip kurumların da bilirkişilik yapması olanaklı ve yerinde sayılabilirse de³⁴ kanaatimize göre bu düzenlemeler ile resmen,

33 Bizim burada sözünü ettiğimiz 'formasyon'u, yakın zamanda yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nın 'bağımsız denetim' hükümleri uyarınca kurulan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ve bu kurum'un, TTK'ya tâbi ortaklıkları denetlemek üzere yetkilendirildiği 'bağımsız denetçi'lere verilen 'formasyon'a benzetmek mümkündür. Nasıl ki bağımsız denetçilik 3568 sayılı Kanun'a tâbi meslek mensuplarına verilen 'formasyon' ile mümkün olabiliyorsa, bilirkişilik de çeşitli uzmanlık alanlarından gelen kişilerin bilirkişilik faaliyetine özgülenmiş bir 'formasyon'süreci ile mümkün olmaktadır.

34 Candan'a göre de "Adli Tıp Kurumu, ticaret borsaları, borsa eksperleri ve odalar gibi, kimi kamu kurumlarının da, bilirkişi olarak tayin edilmesi olanaklıdır. Hatta; Hukuk Muhakemeleri Kanununun 268'inci maddesinin ikinci fıkrasında, "Kanunların görüş bildirmekle yükümlü kıldığı kişi ve kuruluşlara görevlendirildikleri konularda bilirkişi olarak öncelikle başvurulur." düzenlemesine göre, bu kurumların bilirkişi olarak seçilmelerinde zorunluluk vardır. Bununla birlikte; idari Yargı'da, bu kurumlara, idari Yargılama Usulü Kanununun 20'nci maddesi uyarınca çıkarılacak ara kararıyla, uzmanı oldukları konularda, bilgi istenilmesi amacıyla başvurulmaktadır. Kısa ve masrafsız olanı da, bu yoldur". Diğer yandan belirtmek gerekir ki Adli Tıp Kurumu resmi bilirkişi sayılmasına karşın hakimler açısından bağlayıcı da değildir. Bkz. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 16.03.2006 gün ve 6060-10174 sayılı kararı; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 06.03.2003 gün E.2002/13959 K.2003/2380 sayılı kararı, Çelik Ahmet ÇELİK, "Yargıç, Bilirkişi Seçiminde Özgürdür Hiç Bir Yasa Veya Genelge Yargıcın Yetkisini Kısıtlayamaz.", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 85, Sayı:2, Yıl: 2011, s.194. Ayrıca Ceza mahkemelerinde, 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı icrasına Dair Kanun'un 75.maddesi ile CMUK. 66/3. maddesi gereği, öncelikle Yüksek Sağlık Şurası'ndan rapor alınması zorunlu tutulmakta iken, 22.10.2010 gün 27737 sayılı RG'de yayınlanan Anayasa Mahkemesi'nin 03.06.2010 gün E.2009/69 K.2010/79 sayılı kararıyla 1219 sayılı Yasa'nın 75.maddesi Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Çelik, s.195.

bilirkişilik sertifikasyonu, akreditasyonu, bilirkişilik sicili ve listeleri sayesinde de fiilen, bilirkişilik başlı başına bir meslek hâline dönüşme potansiyeline sahiptir. Eğer bilirkişiliğin, ABD uygulamasındaki gibi bilirkişi tanıklık (expertwitnessess)’a dönüştürülmesi düşünülmüyorsa, özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişi tanımı kapsamında çıkartılması yerinde olacaktır. Geri adım atılmayacaksa da konu, HMK, CMK ve HMK’ya atfen İYUK’a ‘uzman görüşü/mütalâası’ şeklinde getirilen düzenlemelerle birlikte değerlendirilip; bilirkişiliğin kapsamının buna göre genişletilmesinde fayda vardır.

Bilirkişilik yapılabilmesi için gerekli olan temel ve zorunlu şartların belirlendiği ilgili maddede dikkat çekici hususlardan biri de “Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış ya da sanat icrasından veya mesleki faaliyetten geçici ya da sürekli olarak yasaklanmamış olmak” şartıdır. Avukatlık, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik gibi kendi kanunlarına göre mesleklerini icra eden kişilerin disiplin suçları nedeniyle meslekten çıkarılmaması, faaliyetlerinin geçici dahi olsa yasaklanmamış olması aranılan şartlardandır. Diğer yandan “Başka bir bölge kurulunun listesine kayıtlı olmamak” ifadesinden bilirkişilerin sadece tek bir bölge kurulu listesinde görev yapabileceği anlaşılmaktadır. Her bölge adliye mahkemesinin kurulu bulunduğu yerde bir bilirkişilik bölge kurulu oluşturulacağına göre Ankara, Antalya, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun illerinde söz konusu kurullar oluşturulacaktır³⁵.

Dikkat çeken bir başka nokta ise “bilirkişilik temel ve alt uzmanlık alanlarına göre belirlenen yeterlilik koşullarını taşımak” ile ilgili şarttır. Temel uzmanlık, alt uzmanlık kavramlarının yeterince açık olmamasının yanında bunlara ilişkin yeterlilik koşullarının nasıl tespit edileceği ya da neyin dikkate alınacağı da belirsizdir. Bir kişinin bir konuda uzman olduğunu gösterdiği en önemli belge diplomasıdır. Bunun yanında “mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi” gibi belgeler de, Tasarı’da, zaten bilirkişilik yapılabilmesi için yeterli ve şart koşulmuştur. O zaman özellikle alt uzmanlık alanlarının nasıl ve neye göre tespit edileceği de ayrıca merak konusudur. Bu durumda yüksek lisans, doktora diplomaları, çeşitli sertifikasyona dayalı eğitimler sonucunda alınan belgeler mi dikkate alınacaktır? Yüksek lisans ve doktora zaten üniversiteler tarafından verilen evrensel unvanlar

olup diplomalara dayandığına göre bunların dışında ne gibi belgelerin ne gibi kurumlardan alınması durumunda geçerli olacağına belirlenmesi hususu bir muamma oluşturmaktadır. Burada kastedilen bilirkişilik temel eğitimi ise ona katılmak zaten zorunlu olduğuna göre “mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belge” kavramlarının netleştirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

3.madde Kanun’un diğer maddelerinin dahi düzenlenmesi sırasında uygulanacak “bilirkişilik müessesesi” ile ilgili temel ilkeleri belirlemekte ve somutlaştırmaktadır. Aslında öteden beri bilinen ve kabul edilen ilkeler/kurallar kanunlaştırılmıştır. Dolayısıyla bilirkişilik görevini üstlenen kişilerin “dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız, tarafsız ve objektif” olması, “özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapmaması” gerektiği, “hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacağı” bilinen ve beklenen kriterlerdir.

“Genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamayacağı” da hem doktrinde hem yargı kararlarında kabul edilmekte ve hatta bu kurala uyulmadığı zamanlarda haklı olarak eleştiri konusu yapıldığı da bilinmektedir.

Tasarı’nın kapsamına yönelik olarak bir başka eleştiri konusu yapılabilecek husus ise bilirkişilik faaliyetinin, adli, idarî ve askerî yargı alanında yürütülecek faaliyetler ile sınırlandırılmasıdır. Tasarının m.1/2 hükmünde de belirtildiği gibi, her ne kadar bilirkişilik, yargılama hukuku çerçevesinde alınganmakta ise de, idarî kararların alınmasında, dolayısıyla kişi hak ve özgürlüklerini henüz idarî aşamada etkileyen idarî işlemlerin tesisi sürecinde de bilirkişi faaliyeti söz konusu olabilmektedir. Nedenlerini yukarıda detaylıca açıkladığımız üzere, esasında bu alandaki bilirkişilik faaliyetlerinin de, özü itibarıyla, yargı işlerinde yürütülen bilirkişilik faaliyetlerinden bir farkı yoktur. idarî alanda da idari karara dayanak oluşturabilecek, çözümü özel ve/veya teknik bilgi gerektiren uzman görüşüne, zorunlu ya da ihtiyarî olarak, ihtiyaç duyulabilmektedir³⁶. Bu alanda kullanılacak bilirkişilerin de belirli bir formasyonu haiz olması kaçınılmazdır. Bu nedenle Kanun kapsamının, idarî alanı da içine alacak şekilde genişletilmesi daha yerinde

35 HSYK, Bölge Adliye Mahkemeleri Kararnamesine ilişkin Duyuru, http://www.hsyk.gov.tr/DuyuruOku/801_bolge-adliye-mahkemeleri-kararnamesine-iliskin-duyuru.aspx, (Erişim: 10.11.16)

36 Örneğin 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu; 5366 sayılı tarihî ve kültürel taşınmazlarla ilgili kanun ve hatta 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca, kıymet takdiri, randıman incelemesi, değerlendirme gibi çeşitli vergi işlerinde kullanılmak üzere bilirkişilere başvurulması mümkündür.

olurdu kanaatindeyiz. Zira bilirkişilik temel eğitimi almış (sertifikalı), bilirkişilik sicil ve listelerine kayıtlı (akredite) profesyonellerden yararlanmak, idare'nin de yararına olacak ve bu da alınan kararların sıhhatini olumlu yönde etkileyecektir. Bu, aynı zamanda "sertifikasyon" ve "akreditasyon" kavramlarını daha ön plana çıkararak, bilirkişiliğin kurumsallaşmasını ve bilirkişilik faaliyetinin niteliğini olumlu şekilde etkileyecektir.

Bir diğer eleştiri konusu ise, bilirkişilik müessesesine dair operasyonları gerçekleştirecek olan kurulların teşkili ve organizasyonuna yöneliktir. Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulacak Bilirkişilik Daire Başkanlığı'nı ayrı tutacak olursak; Bilirkişilik Üst Kurulu ile Bilirkişilik Bölge Kurulları'nın statüsünün net olarak belirlenmediği görülmektedir. Üst Kurul'un teşkilinde bürokratların bulunması, her ne kadar karar noktasında belirleyici olmasa da, "simgesel olarak", güçler ayrılığı bağlamında, yargı yetkisine ters düşmektedir. Zira bilirkişilik faaliyeti, özü itibarıyla, yargı işlerinde, hükmü doğrudan belirleyen değil ama etkileyen; idari karar sürecinde de idari işlemin hukukiliğini etkileyen bir faaliyettir. Bu açıdan bilirkişilik, adalet hizmetlerini yürütmekle görevli Adalet Bakanlığı'ndan ziyade hukuku gerçekleştirmek ve adaleti sağlamakla görevli yargı organlarının, dolayısıyla 'yargı yetkisi'nin alanına girmektedir. Öte yandan, 'bağımsızlık', 'tarafsızlık', 'objektiflik' ve 'dürüstlük' ilkeleriyle hareket etmesi gereken ve 'kamusal' nitelikli bir görev icra eden bilirkişilerin, özellikle yetkilendirilmesi, seçilmesi ve görev izni verilmesiyle bu izini iptal etme yetkisini elinde bulunduran oluşumun, 'bağımsız' ve 'tarafsız' bir pozisyonda teşkil ettirilmesi, daha yerinde olurdu. Bu minvâlde kanaatimizce, KGK gibi kamu tüzel kişiliğini haiz ve idarî özerkliğe sahip; üyelerinin de ağırlıklı olarak yargı, üniversite ve meslek odalarından seçilecek şekilde bir üst kurul teşkil ettirilmesinin daha doğru olacağı yönündedir.

Tasarıda, mevcut muhakeme kanunlarında da hükmedildiği üzere, bilirkişilerin görevleri, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün konularla sınırlandırılmıştır. Temel ilkeler kenar başlıklı m.3'e göre bilirkişiler, çözüm mü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamayacak; hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacak ve uyuşmazlığın esasını çözecek nitelikte

hukukî sonuçlar çıkaramayacaklardır. Öte yandan, 'Bilirkişiliğe kabul şartları' kenar başlıklı m.10/4'te ise hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün konularda, hukuk öğrenimi görmüş kişilerin, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olmadıkça, bilirkişi olarak görevlendirilemeyeceği kayıt altına alınmıştır. Esasında bu kayıtlamaya, hâkimin görevi ile bilirkişinin görevini birbirinden ayırmak için, ilgili kanunlarda da 'müteaddit olarak' yer verilmiştir. Kanaatimizce, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği 'genel ve hukukî bilgi', hangi durumlarda, hangi aşamada ve ne şekil ve biçimde bilirkişiye başvurulabileceğini de içeren bir bilgi olsa gerektir. Dolayısıyla bu kayıtlamayı her bir kanuna yazmaktan ziyade; katıldığı-mız görüşe göre³⁷, aksi durumların 'mutlak istinaf' ve 'mutlak temyiz' nedeni olarak düzenlenmesi daha doğru olacaktır. Öte yandan, Kanun'da, hukuk öğrenimi görmüş kişilerin, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olmadıkça, bilirkişi olarak görevlendirilemeyeceği şeklindeki kayıtlamanın, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözümlenebilecek konularda bilirkişi görevlendirilmemesi kuralının doğal bir sonucu olarak ve bu kuralı güçlendirmek amacıyla koyulduğu görülmektedir. Kanaatimizce bu hüküm, hem gereksizdir hem de hâkimin adaleti bilirkişi delilini kullanarak temin etmedeki imkânlarını kısıtlamaktadır. Çünkü günümüzde, hukuk alanının kendisi de bir 'uzmanlık alanı'dır. Her ne kadar hâkimler belirli hukuk alanlarında uzmanlaşmış olsalar da; karışık ve çapraşık mevzuat içeren hukuk alanlarında yardıma, farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyabilirler. Eğer bu hükümden, hukukun alt ayırımlarındaki alanlar kastedilmiyorsa, belirli bir hukuk alanında uzmanlık sahibi olan kişilerin bilirkişi olarak görevlendirilmesinin yolu kapatılmamalıdır. Zira bilirkişilik faaliyetinin sınırı, bilirkişinin mesleğiyle değil; fakat onun gerçekleştireceği faaliyet ile hâkimin bu faaliyetten ne şekilde yararlanacağıyla ölçülür.

Bilirkişilerin, görevlerini ihmâl veya görevlerini ihlâl durumunda uygulanacak disiplin hükümleri ile cezai hükümlerin, bir bütün hâlinde Kanun'a alınması daha yerinde olurdu. Zira Kanun, bilirkişiliğin kurumsallaştırılması amacını güdüyorsa, denetim ve disiplin hükümleri yanında; ceza hükümlerinin de, yeni baştan düzenlenerek, bu Kanun'a taşınması daha doğru olurdu³⁸. Kanun'da cezai hükümlere yer verilmemiştir.

37 Süha TANRIVER, "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, Sayı:119, s.233.

38 TANRIVER, s.239-240.

Kanun'da eksikliği görülen bir diğer husus, 'bilirkişi ücretleri'ne yöneliktir. Yalnızca, 'bilirkişilik asgari ücret tarifesini belirlemek görevi Üst Kurul'a bırakılmış; bilirkişilik gider ve ücretlerine ilişkin hükümlerin ise ilgili kanunlarda yer almasına devam edilmesi öngörülmüştür. Katıldığımız görüşe göre³⁹ bilirkişilik gider ve ücretlerine ilişkin genel esasların, bilirkişilik faaliyetinin niteliği ile bilirkişilik faaliyetinde sarf edilen emek ve mesaiye uygun olarak, ayrıca, faaliyetin gerektirdiği diğer giderleri de içerecek şekilde Kanun'a alınması; diğer özel hükümlerin ilgili kanunlarda bırakılması daha doğru olurdu. Tespit edilen bilirkişilik ücretleri de yeniden değerlendirilme oranında artırılabilir.

Bilirkişilik, sınırı 'angarya yasağı' olmak üzere; 'kamusal' nitelikli bir görev olup; temel amacı, adaletin sağlanmasına hizmet etmektir. Bilirkişilik hizmetinin biçimine ilişkin olmak üzere, bilirkişilerin niteliği, kapsamı, eğitimi, seçilmesi, yemini, sertifikasyonu, sicile kaydedilmesi, listelere alınması, çalışma ilke ve standartları ile denetimi ve uygulanacak disiplin yaptırımları ve cezaî yaptırımlar gibi bütün genel hükümlerin bu genel nitelikli Kanun'da; faaliyetin özüne ve yararlanma şekline ilişkin, bilirkişiye başvuru, başvuru usulü, hukuki sorumluluk gibi özel hükümlerin de ilgili kanunlarında yer alması daha doğrudur. Kanun'un, bilirkişiliğin kurumsallaşması ve dolayısıyla gerçek anlamda bir 'kişilik kazanması' amacına hizmet edecek; kurumsallaşmanın bütün unsurlarını haiz; ama bilirkişiliğin başlı başına bir meslek olarak yürütülmesini önleyecek; yargı işleriyle birlikte idari işlerde kullanılan bilirkişileri de kapsamına alacak şekilde ve bu konudaki temel (master) bir kanun olarak uygulamaya sokulması, söz konusu sorunsalın çözümüne önemli bir katkı sağlayacak kanaatindeyiz.

Kanun'da düzenlenen denetim ve inceleme kurallarına göre, bilirkişi raporları "ilgili mevzuata uygunluğu bakımından bölge kurulları tarafından resen veya şikâyet üzerine denetlenir. Hâkim veya Cumhuriyet savcısı" tarafından kontrole tâbi tutulur. Bunun nasıl yapılacağı konusu belirsizlik taşımaktadır. Örneğin ıslak bir imzanın hangi kişiye ait olduğu ile ilgili kriminal bir rapor veya vergisel işlemlerde sahte fatura düzenlenip düzenlenmediğini tespit eden bir raporun hâkim ya da savcı tarafından ilgili mevzuata uygunluğu, kanaatimizce yüzeysel kalacak, sadece raporun hukuki dayanakları açısından inceleme konusu yapılabilecektir. Yoksa hâkim veya savcının raporu yazan

bilirkişi kadar teknik bilgiye sahip olması mümkün olamayacağına göre; yapılan denetim de bu noktada 'formalite' bir kontrole dönüşebilir. Kaldı ki mevzuata uygun yazılmadığı açık olarak anlaşılan bir rapor sahibi bilirkişinin karşılaştacağı risk ve cezaları da bilmemesi kabul edilemez bir durumdur.

Sonuç olarak, bilirkişilik müessesesinin bir sorunsal olarak ciddi şekilde ele alınarak bu sorunsalı çözmeye yönelik, müstakil bir kanun yapmak suretiyle, atılan bu adım, yerinde bir adımdır. Böylece Kanun, bilirkişilik müessesesinin kurumsallaşmasının temelini atmıştır. Uzmanlık ve alt uzmanlık alanları bir kenara koyulacak olursa; yargı işlerinde kullanılan bilirkişilerin sertifikalı ve akredite kişiler olması, bu faaliyetin profesyonelce yapılmasına ve dolayısıyla adalet hizmetlerinin etkinliğine ve verimliliğine hizmet edecektir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu modelin, özellikle idari işlem süreçlerinde yani idari usulde kullanılmaması için hiçbir neden yoktur.

Kanun'un başarısını uygulama gösterecek olmakla birlikte; çıkarılacak tâli ve alt mevzuatta bu hususların dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Erişim: <http://www.izmrbim.adalet.gov.tr/>

AKYILMAZ, Bahtiyar, idari Usul ilkeleri Işığında idari işlemin Yapılış Usulü, Ankara: Yetkin Yayınları, 2000.

AŞÇIOĞLU, Çetin, "Bilirkişilik Kavramı", Bilirkişilik Sempozyumu, (Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından 9-10.11.2001 tarihinde Samsun'da gerçekleştirilen Bilirkişilik Sempozyumu'nda sunulan Tebliğ. Baskı: Şen Matbaacılık.)

ATALAY, Oğuz, "Bilirkişinin Seçimi ve Zorunlu Bilirkişilik", (Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından 9-10.11.2001 tarihinde Samsun'da gerçekleştirilen Bilirkişilik Sempozyumu'nda sunulan Tebliğ. Baskı: Şen Matbaacılık.)

CANDAN, Turgut, "İnsan Hakları Yönünden Bilirkişi Uygulamalarına Bakış", <https://turgutcandan.com/2016/06/14/insan-haklari-yonunden-bilirkişi-uygulamalarına-bakis/>, (Erişim: 15.06.2016).

ÇELİK, Çelik Ahmet, "Yargıç, Bilirkişi Seçiminde Özgürdür Hiç Bir Yasa Veya Genelge Yargıcın Yetkisini Kısıtlayamaz.", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 85, Sayı:2, Yıl: 2011.

DURAN, Lütfi, idare Hukuku Ders Notları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Fakülteler Matbaası.

GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 5. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014.

GÖZLER, Kemal, Hukuka Giriş, 11. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014.

GÜNDAY, Metin, idare Hukuku, 7. Bası, Ankara: imaj Yayıncılık, 2003.

SANCAKDAR, Oğuz, idare Hukuku, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim 2014.

ŞEKER, Hilmi, "Soykütüğü ile Bağı Koparılmış Bir Kurum: Bilirkişilik", Radikal Gazetesi, Radikal iki Eki, 02.07.2006.

TANÖR, Bülent ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU, 1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku, 13. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, Eylül 2013.

TANRIVER, Süha, "Hukuk Yargısı Bağlamında Bilirkişilik Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, Sayı:119.

TANRIVERDİ, S. Mücahit, Medeni Usul Hukukunda Bilirkişilik, İstanbul, 1991, (Yayımlanmamış Doktora Tezi.)

TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss388.pdf>, (Erişim:10.11.2016).

TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 17. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, Ağustos 2014.

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük (BTS). Erişim: <http://www.tdk.gov.tr/>

Türk Hukuk Kurumu, Türk Hukuk Lûgatı, 3. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Yıl: 1991.